

Universidade de Santiago de Compostela
Facultade de Ciencias da Educación
Grao en Educación Social

Traballo de Fin de Grao

Educación Social e equipamentos sociocomunitarios. Unha análise desde o concello e as asociacións de A Veiga (Ourense)

Autora

Araceli Macías García

Titora

M^o Belén Caballo Villar

Curso 2015-2016

Santiago de Compostela, Xullo 2016

**Educación Social e equipamentos sociocomunitarios. Unha
análise desde o concello e as asociacións de A Veiga
(Ourense)**

**Educación Social y equipamientos sociocomunitarios. Un
análisis desde el ayuntamiento y las asociaciones de A Veiga
(Ourense)**

**Social Education and social community facilities. An analysis
from the council and associations of A Veiga (Ourense)**

Índice

Introdución	1
1. Obxectivos	2
2. Metodoloxía.....	3
3. Marco teórico	5
3.1 Políticas Socioculturais municipais	5
3.2 Participación social: Asociacionismo	9
3.3 Equipamentos de uso comunitario	12
4. Contexto. O concello de A Veiga: aproximación ó territorio	15
5. Discusión e resultados	16
6. Conclusións e propostas	26
Bibliografía	28
Anexo I. Protocolo de entrevista ó alcalde.....	31
Anexo II. Protocolo de entrevista á Psicóloga do Concello.....	31
Anexo III. Protocolo de entrevista ás asociacións.....	32
Anexo IV. Protocolo do grupo de discusión.....	34
Anexo V. Cuestionario de valoración dos equipamentos de A Veiga.....	35
Anexo VI. Inventario de equipamentos de uso comunitario	36
Anexo VII. Inventario de asociacións.....	42

Índice de abreviaturas

AET.....	Asociación Empresarial “Trevihost”
AXC-21.....	Axenda 21 da Cultura
AMR.....	Asociación de Mulleres Rurais
ANPA.....	Asociación de Nais e Pais “A Galocha”
AST.....	Asociación Cultural “O Son de Trevinca”
AXCM.....	Asociación Xuvenil “Cántara da Moura
GD.....	Grupo de discusión

Resumo

No presente Traballo de Fin de Grao (TFG), analizamos as potencialidades dos equipamentos de uso comunitario do concello de A Veiga dende dúas perspectivas: a da administración municipal e a do movemento asociativo. Realizamos dita análise co obxectivo de determinar as potencialidades e formular recomendacións –dende a Pedagogía-Educación Social- para unha maior rendabilidade social dos espazos.

Para logralo, facemos unha aproximación teórica ós tres conceptos básicos nos que se fundamenta o traballo: políticas socioculturais municipais, participación social-asociacionismo e equipamentos de uso comunitario. Posteriormente presentamos as características do concello de A Veiga para contextualizar e axudar a comprender a discusión e os resultados; expoñendo, por último, as conclusións e recomendacións.

Palabras chave: Políticas socioculturais municipais, participación social, asociacionismo, equipamentos de uso comunitario, educación social.

Resumen

En el presente Trabajo de Fin de Grado (TFG), analizamos las potencialidades de los equipamientos de uso comunitario del ayuntamiento de A Veiga desde dos perspectivas: la de la administración municipal, y la del movimiento asociativo. Realizamos dicho análisis con el objetivo de determinar las potencialidades y formular recomendaciones – desde la Pedagogía-Educación Social - para una mayor rentabilidad social de los espacios.

Para lograrlo, haremos una aproximación teórica a los tres conceptos básicos en los que se fundamenta el trabajo: políticas socioculturales municipales, participación social – asociacionismo, equipamientos de uso comunitario. Posteriormente presentaremos las características del ayuntamiento de A Veiga para contextualizar y ayudar a comprender la discusión y los resultados; exponiendo, por último, las conclusiones y recomendaciones.

Palabras clave: Políticas socioculturais municipais, participación social, asociacionismo, equipamientos de uso comunitario, educación social.

Summary

In this Final Project, we analyze the potential of the facilities available for community use in the municipality of A Veiga from two perspectives: that of the municipal administration and that of special interest groups (or associations). We are conducting this analysis in order to determine the facilities' potential and make recommendations- from the perspective of Social Pedagogy- Education- for greater profitability of the spaces being used. To achieve this, we will take a theoretical approach to the three basic concepts by which work is based on: municipal socio-cultural policies, social participation, civic responsibility and facilities for community use. Following that, we will present the characteristics of the municipality of A

Veiga in order to contextualize and understand the argument and the results; explaining, finally, the conclusions and recommendations.

Keywords: municipal socio-cultural policies, social participation, civic responsibility, facilities for community use, social education.

Introdución

O Traballo de Fin de Grao de Educación Social (TFG) que presentamos encádrase na modalidade de iniciación á investigación, polo que realizamos un pequeno estudo centrado na análise das potencialidades dos equipamentos de uso comunitario dende a perspectiva da administración municipal e do movemento asociativo do concello de A Veiga. O feito de ser veciña deste Concello motivou, xunto a outras razóns que logo expoñeremos a escolla deste problema de investigación pois, máis alá de ser un proxecto académico, ten para min un significado especial porque busco que teña certa repercusión no territorio.

Pertenzo á directiva da Asociación Xuvenil “Cántara da Moura” e á Asociación “O son de Trevinca” e veño constatando que a participación social é moi baixa, o que deriva nunha decadencia do movemento asociativo. Neste sentido o movemento asociativo en xeral, e especialmente nas zonas rurais, atópase en crise. Pareceunos acertado contar coa perspectiva das asociacións, como representación tamén da cidadanía, a cal nun traballo destas características, tan limitado en tempo e espazo, sería inaccesible de xeito representativo.

A nivel económico, estamos a falar dun dos concello de Galicia máis amplo en extensión e que sofre unha despoboación moi acentuada. Exemplo do “rural sen futuro” como moitos o teñen definido, está intentando facer do turismo o seu motor económico, na liña do que argumenta a Fundación Kaleidos.red (2015, p.26) cando di que “estamos fronte a un esgotamento serio do modelo económico. Estamos volvendo a falar de turismo como refuxio, de regresar ás bases, de recuperar o tecido industrial, etcétera [...]”. Neste sentido, A Veiga acaba de poñer en valor o enclave natural que habita, as montaña de Trevinca, e comeza agora a valoralo e promocioalo.

Algo que sempre chamou a nosa atención é que conta cunhas infraestruturas da mellor calidade e todas de recente construción ou rehabilitación, pero practicamente non teñen actividade. Nun concello que busca rexenerarse, espertar e saír á luz este é un punto polo que debería comezar, pois os equipamentos de uso comunitario son puntos de encontro entre a cidadanía e a administración.

A nivel profesional gustaríanos facer referencia a dúas cuestións. Por unha banda sinalar unha das competencias ás que se aludía no programa desta materia: “Analizar criticamente as realidades socioeconómicas, políticas, educativas, e culturais, así como os ámbitos de acción educativa nos que os educadores sociais desenvolven o seu labor profesional”. Por outra banda, seguindo á Asociación Estatal de Educación Social (ASEDES) creadora xunto co Consello Xeral de Colexios de Educadoras e Educadores Sociais (CGCEES) do Código Deontolóxico do educador e da educadora sociais queremos facer especial mención a dous dos 5 bloques de competencias que identifican. Neste senso, facemos referencia a

competencias relativas á capacidade de análise e síntese e a competencias relativas a capacidades crítico-reflexivas.

Como educadoras e educadores sociais a mirada que temos sobre os contextos debe ser sempre analítica e indagadora das súas potencialidades. Neste sentido quixemos aunar dita capacidade, aprendida durante estes catro anos e aínda pendente de adestramento, co sentido de comunidade que profeso polo territorio. Con este TFG quixemos demostrar que o movemento asociativo e a administración municipal poden crear sinerxías para lograr unha rendabilidade social dos equipamentos comunitarios. As razóns expostas leváronnos a optar pola modalidade de TFG de investigación, abordando un estudo de campo con características propias dos estudos de casos.

Os obxectivos que formulamos responden ó título do traballo e seguen unha orde secuencial e lóxica. Primeiro queremos identificar os equipamentos de uso comunitario do concello, así como aquelas asociacións máis dinámicas. Posteriormente indagar sobre o uso e potencialidades que o movemento asociativo identifica arredor dos equipamentos de uso comunitario. Finalmente, formular recomendacións dende a perspectiva da Pedagogía/Educación Social para unha maior rendabilidade social dos mesmos.

Para alcanzar os nosos obxectivos optamos por unha metodoloxía mixta, aínda que maioritariamente cualitativa. Primeiramente documentámonos sobre o tema e abordamos o marco teórico que sustenta o noso traballo, posteriormente deseñamos os protocolos de entrevista e cuestionario apoiados nos conceptos anteriormente estudados. Tendo en conta as discrepancias e puntos en común que atopamos nas entrevistas, deseñamos un novo protocolo para realizar un grupo de discusión coa mostra do movemento asociativo. Para finalizar triangulamos as respostas de todos os instrumentos, o que nos proporcionou unha visión global sobre o caso a analizar e nos permitiu formular conclusións e recomendacións.

1. Obxectivos

O obxectivo xeral deste traballo é *analizar as potencialidades dos equipamentos de uso comunitario dende a perspectiva da administración municipal e o movemento asociativo do Concello de A Veiga.*

Este obxectivo podemos desglosalo nos seguintes obxectivos específicos:

1. Identificar os equipamentos socio-comunitarios cos que conta o núcleo de poboación principal do concello.
2. Identificar as asociacións máis dinámicas para coñecer as súas dificultades e potencialidades.
3. Determinar, dende o punto de vista do movemento asociativo, o uso e potencialidades dos equipamentos municipais.

4. Formular recomendacións dende a perspectiva da Pedagogía/Educación Social para unha maior rendabilidade dos equipamentos socio-comunitarios.

2. Metodoloxía

Este Traballo de Fin de Grao encádrase na modalidade de iniciación á investigación, centrándose nun estudo de campo con características dun estudo de casos de carácter mixto, no cal se fai uso de instrumentos de carácter cuantitativo e cualitativo, aínda que a maior parte do peso deles recae nestes últimos. En palabras de Tójar (2006, p.113) un estudo de casos “trátase dunha investigación descritiva, exhaustiva e en profundidade dun caso, tratando de descubrir e identificar os problemas e as causas que poden subxacer na orixe das mesmas”.

Os instrumentos que empregamos para a recollida de información foron a análise documental, as entrevistas en profundidade, os cuestionarios e o grupo de discusión. Presentámolos a continuación seguindo a orde na que foron empregados na investigación:

- Análise documental.

O primeiro que se realizou foi unha revisión bibliográfica sobre a temática obxecto de estudo. Consultáronse publicacións de distintas modalidades (artigos, revistas, libros, etc.) que contribuíron a fundamentar o noso marco teórico e serviron como contraste na discusión dos resultados obtidos. Ademais disto, analizáronse diferentes datos do IGE que nos aportaron unha visión xeral sobre a situación do territorio, axudando a contextualizar a información.

- Entrevistas en profundidade.

Co nome de entrevistas en profundidade “preténdese deixar claro o interese pola obtención de información non superficial, que afonda nos temas relevantes e que sexa persistente no propósito de interrogar con exhaustividade” (Tójar, 2006, p.248)

Realizáronse tres modelos de entrevista segundo os destinatarios/as dos mesmos, reaxustando os protocolos en función dos aspectos que se querían analizar en cada caso. As persoas entrevistadas foron a psicóloga do Concello e o alcalde, como representantes da administración municipal. Son dous informantes representativos, non só polo cargo que ocupan, senón tamén porque no momento da entrevista o alcalde levaba 8 meses no cargo, fronte á experiencia da psicóloga que leva traballando alí 18 anos. Representando ó movemento asociativo de A Veiga entrevistáronse a 5 asociacións, seleccionadas por seren as que teñen unha maior dinamización. As escollidas foron as seguintes: Asociación de Mulleres Rurais, Asociación Empresarial “Trevihost”, Asociación “O Son de Trevinca”, Asociación de Nais e Pais “A Galocha” e Asociación Xuvenil “Cántara da Moura”.

Aínda que os protocolos eran diferentes, xiraban ó redor dos mesmos tópicos. Mantívose, ademais, unha pregunta final común a todos os modelos para facilitar unha posterior triangulación das respostas. As entrevistas foron semiestructuradas xa que, aínda que creamos unha guía, tiñamos a liberdade de incluír algunha pregunta máis que fose pertinente. Nos anexos nº I, II e III pódese consultar os protocolos de entrevista. As entrevistas tiveron unha duración media de 30 minutos, e para facilitar a recollida de datos e o seu futuro tratamento realizouse unha gravación das mesmas, previa autorización das persoas participantes.

- Cuestionarios.

Realizouse un modelo de cuestionario pechado (ver anexo nº V), que mostraba unha escala de valor dunha serie de características dos equipamentos municipais que os participantes debían cubrir outorgándolle unha puntuación a cada elemento. Esta escala de valor estableceuse do 1 ó 4 para evitar a tendencia central nas respostas. Foi cuberto por todos/as os/as entrevistados/as ó remate de cada entrevista. A súa análise posterior baseouse nunha comparación de medias.

- Grupo de discusión.

Un grupo de discusión (GD) defínese de xeito xenérico seguindo Tójar (2006, p.265) como “un tipo especial de entrevista grupal, no que un conxunto de persoas [...] que comparten algunha característica común [...], é reunido para que expresen e confronten as súas opinións baixo a coordinación dun moderador”.

Foi un grupo de sesión única cunha duración de 1 hora e 12 minutos, aínda que se “pactaron” futuras reunións ó marxe desta investigación. O protocolo empregado pódese consultar no anexo IV deste traballo. Participaron 4 persoas, entendendo que un grupo de discusión debe acoller a un número de participantes reducido para ser operativo. As persoas asistentes eran os/as representantes das asociacións entrevistadas previamente. Participaron todos/as coa excepción dunha asociación que, por motivos persoais, non puido asistir á reunión. Consideramos que a realización dun grupo de discusión no obxecto que aborda este TFG é de relevancia no sentido no que serve como primeiro punto de encontro entre os axentes da investigación e pode constituír, como é o caso, un futuro grupo estable. A continuación engadimos un cronograma do traballo de campo realizado para clarificar o proceso e secuencia que levamos a cabo.

Táboa nº 1. Cronograma da aplicación dos instrumentos de investigación.

INSTRUMENTO	AXENTE	DATA
ENTREVISTA E CUESTIONARIO	Alcalde	27/03/16
	Psicóloga	01/04/16
	ANPA “A Galocha”	15/04/16
	Asociación de Mulleres Rurais	16/04/16
	Asociación “O Son de Trevinca”	16/04/16
	Asociación Empresarial “Trevihost”	17/04/16
	Asociación Xuvenil “Cántara da Moura”	21/04/16
GRUPO DE DISCUSIÓN	Asociacións anteriores, excepto a Asociación. “O Son de Trevinca”.	19/05/16

Fonte: Elaboración propia.

3. Marco teórico

Para fundamentar este TFG fixemos unha selección de tres conceptos que cremos imprescindibles para a comprensión da orientación que pretendemos darlle. Vemos unha clara relación entre todos eles, pois interconéctanse partindo do xeral para chegar ao específico. Deste xeito iniciamos cunha visión global das políticas socioculturais municipais, distinguindo entre as políticas sociais e culturais e vinculando o seu papel no Estado actual na forma na que se conectan co Estado Relacional. Dende esta visión partimos cara o segundo epígrafe, que centra o seu contido na participación social e máis concretamente no asociacionismo como a forma organizada de implicación. Por último, remataremos co papel dos equipamentos de uso comunitario, dende a perspectiva da participación cidadá.

3.1 Políticas Socioculturais municipais

O recoñecemento da Administración Local actual nace coa Constitución de 1978 na cal se recolle, no seu artigo 140, que se garante a autonomía dos municipios. O seu goberno e administración corresponderalle ós concellos e ós seus alcaldes e alcaldesas. Para o correcto desenvolvemento das súas funcións deberán dotarse de suficiencia de medios ás Facendas Locais. Tanto o Goberno como a administración das provincias será encomendado ás Deputacións ou a outras Corporacións representativas. Deste xeito evolucionamos dunha Administración centralizada propia da ditadura, a unha Administración Autonómica e Local, propia da democracia. Isto tradúcese nunha descentralización das competencias e funcións dos concellos, que abre as súas posibilidades de actuación. Desta maneira achégase a administración á cidadanía, ampliando así a súa marxe de participación.

Pero para que isto se materialice, así como se transfiren as competencias, tamén se deben transferir fondos que favorezan que a descentralización sexa real e reverta nun maior desenvolvemento. A lei 27/2013 de Racionalización e Sostibilidade da Administración Local -que actualiza e substitúe a lei 7/1985 Reguladora de Bases de Réxime Local- é a que regula as competencias locais. Esta actualización busca aplicar criterios económicos ás competencias municipais para facer delas administracións sostibles; deste xeito, competencias que eran propias dos concellos agora son das Deputacións. Neste senso, engádesse ós principios de eficacia, descentralización, estabilidade e sostibilidade económica, poñendo o acento nel para o correcto desenvolvemento das competencias municipais.

Estas Administracións forman parte do Estado de Benestar que se define dun xeito xenérico, segundo Moreno (2012, p. 17) como “un conxunto de institucións estatais provedoras de políticas sociais dirixidas á mellora das condicións de vida e a procurar a igualdade de oportunidades entre os cidadáns”. Debe garantir unha distribución da riqueza que favoreza a equidade, para isto susténtase en tres sistemas fundamentais: un económico social, un xurídico-político e un educativo-cultural. Cando algún destes piares deixa de ser sólido e comeza a derrubarse dicimos que o Estado de Benestar se atopa en crise.

Nos anos 90 comézase a manifestar esta situación, aínda que se podería dicir que dito Estado nunca se instaurou de xeito total xa que, unha das súas premisas básicas era o pleno emprego, situación á que nunca se conseguiu chegar. Deste xeito, a composición destes piares son as políticas sociais, educativas, culturais e económicas que se desenvolvan. Nos seguintes parágrafos centrarémonos na definición da política social e cultural.

A política social é “[...] o conxunto de políticas sociais particulares que dito Estado desenvolve na súa circunscrición e que se destinan a cubrir as necesidades sociais” (Sáez e García Molina, 2006, p.206). Pódese dicir que a política social materializa o obxectivo do estado de benestar, de xeito que “se o benestar social é o horizonte ó que se apunta, a política social indica a dirección a seguir”(p. 206). As necesidades que as políticas sociais deben garantir son: a vivenda, alimentación, educación, xubilación, traballo, igualdade de xénero, etc. Son un amplo abanico que máis alá de ser necesidades básicas, son dereitos que deben ser recoñecidos e defendidos como tal.

Esta política abordará os diferentes obxectos de actuación que ten dende dúas dimensións: unha xeral e unha específica. A primeira basease nun diagnóstico e establecemento das actuacións dos poderes públicos, e determínanse as finalidades cara ás que debe tender a sociedade. A segunda, máis concreta, fai referencia ás medidas necesarias para traducir as políticas públicas en programas e servizos sociais específicos (Caballo et al, 1997).

A política social evolucionou paralelamente coa concepción de estado. Deste xeito mudou dende un sentido asistencialista a un de benestar social, entendendo superada a tradicional beneficiencia. Aínda así, cabe destacar que moitas das actuacións que se levan a cabo na práctica dalgúns profesionais seguen partindo do asistencialismo. Baséanse nunha visión vertical, na que o técnico ou profesional proporciona “axuda” e non dende unha visión horizontal na que se promovan os dereitos da persoa dende a premisa de que non todos/as partimos das mesmas condicións de base.

Neste momento cabe falar dun dereito que é esquecido moitas veces dende as administracións: o dereito á cultura. No artigo 27.1 da Declaración Universal dos Dereitos Humanos (1948) dise que “Toda persoa ten dereito a tomar parte libremente na vida cultural da comunidade, a gozar das artes e a participación no progreso científico e nos beneficios que de el resulten”. Dende a administración estatal e, sobre todo local, débese velar por este dereito desenvolvendo políticas culturais responsables.

As políticas culturais son o conxunto de accións dirixidas á vida cultural dunha comunidade. As metas que se marquen serán moi diferentes segundo como dende as administracións se entenda o que é a cultura. Se a política cultural parte da democratización cultural a cultura será entendida como un ben común que é preciso poñer ó alcance da cidadanía nunha relación de oferta – demanda na que a poboación é considerada como cliente ou suxeito pasivo. Pola contra, a dirección que tome a política cultural pode estar guiada pola democracia cultural que defende a cultura como a práctica construída na convivencia social da cidadanía. Neste sentido os suxeitos son activos e participantes, e a cultura considérase transversal ó resto das actuacións políticas e non un obxecto illado.

Dende esta perspectiva nace no 2004 a Axenda 21 da Cultura (AXC-21) na cal se indica que “[...]é o primeiro documento, con vocación mundial, que aposta por establecer as bases dun compromiso das cidades e os gobernos locais para o desenvolvemento cultural”.

O principio número 10 desta AXC-21 pareceunos moi significativo en canto a como se entende a relación entre as distintas políticas. Indicábase que “o carácter central das políticas públicas de cultura é unha esixencia das sociedades no mundo contemporáneo. A calidade do desenvolvemento local require da imbricación entre as políticas culturais e as demais políticas públicas – sociais, económicas, educativas, ambientais e urbanísticas.”

Dende o ámbito local, como resposta á crise do Estado do Benestar, propíciase o desenvolvemento de iniciativas que apostan por un Estado Relacional, aplicando a denominada gobernanza. Seguindo a Aguilar (2010, p.32) o termo de gobernanza serve “[...] para explicar as novas relacións entre goberno e sociedade, así como a súa utilidade práctica para renovar ou reformar as funcións do goberno”. Afirmo deste xeito que o control dunha clase sobre o goberno ou viceversa está esgotándose e que “querer prolongar

artificialmente o seu esgotamento é prolongar a súa ineficacia directiva, destinando un país ou unha rexión á decadencia” (pp. 33-34)

Nesta nova forma de concibir o estado a administración local é fundamental. Debido á súa proximidade cos cidadáns/ás, é a idónea para favorecer a creación de redes entre os diferentes axentes da comunidade que posibiliten a creación deste Estado Relacional. Dende a cidadanía esta nova concepción de Estado é reivindicada dende os movementos sociais que nos últimos anos se levan formando. Facendo especial alusión ó 15M como o punto de inflexión a partir do cal a participación cidadá e a colaboración goberno-cidadanía cobraron especial protagonismo na vida política e social do Estado.

Neste senso Rodríguez-Abella nunha conversa con Pérez Rúa (2006) ve "necesaria unha nova cultura política con maior protagonismo do concello e da sociedade civil, co obxectivo de desenvolver unha estratexia de relacións e compromisos mutuos para unha nova maneira de facer política". Esta nova forma de facer política implicará, fundamentalmente, a tres axentes: a administración, as empresas e as asociacións, potenciando relacións entre elas. A administración debe entender que nela recae o peso de implicar o resto de axentes de xeito que transcenda da simple oferta de servizos ó desenvolvemento comunitario.

Agora ben, no momento actual, a democracia á que aludimos cando falamos tanto de Administración Autonómica como Local é a democracia representativa que se caracteriza por unha “clase” política, unha minoría, que representa ó resto da cidadanía. Isto implica que a toma de decisións se reduce tamén ós/ás nosos/as representantes, elixidos cada catro anos mediante a “participación” cidadá. Co Estado Relacional procúrase dirixirse a unha democracia participativa na que a voz das persoas represente moito máis que un voto e a poboación sexa suxeito activo do cambio social. Apostar pola participación cidadá “esixe máis ben apostar por novas formas de facer e de relacionarse coa cidadanía que permitan traballar conxuntamente a políticos, técnicos e cidadáns nun clima de colaboración” (Rebollo, 2002, p. 2).

Deste xeito enténdese que a administración local nun Estado Relacional apostará por políticas culturais dende a democracia cultural, por políticas sociais dende o desenvolvemento comunitario e por políticas educativas que favorezan a educación integral. Isto non é máis que ver á comunidade dende unha perspectiva global e á vez local. Recoñecendo que a globalización, no seu sentido máis negativo, está a esixir respostas dende as comunidades para “conservar” a súa identidade e diversidade. Neste senso, o Informe sobre o desenvolvemento Humano de Nacións Unidas (2002) afirma que a política é importante para o desenvolvemento humano porque, en todas partes, a xente quere ser libre de determinar o seu futuro, expresar as súas opinións e participar nas decisións que afectan ás súas vidas.

No seguinte epígrafe afondaremos no concepto de participación que viñemos defendendo nos últimos parágrafos e na súa relación co asociacionismo dende a visión de que as metodoloxías participativas teñen sempre unha base política.

3.2 Participación social: Asociacionismo

Segundo Marchioni (2002), a participación é o proceso de construción da comunidade, do seu futuro e da súa capacidade de enfrontarse ás situación que van xurdindo e lle afectan. Defínilla como proceso implica facer referencia a que é un feito continuado no tempo, non unha ocorrencia puntual nin unha improvisación. Por iso, Rebollo (2002) afirma que falamos de procesos participativos, que son en si mesmos educativos, e que pretenden traspasar os momentos participativos. Superar a participación puntual implica crer na democracia participativa como un mecanismo de vinculación real entre a administración e a cidadanía. Estas sinerxías forman parte dun proceso educativo que non “[...] pode ser vivido coma un sacrificio [...]” e polo tanto, implica que participar tamén sexa “[...] divertirse, pasalo ben, estar a gusto, desfrutar dos momentos de relación” (Rebollo, 2002).

Para acadar isto, requírese nun primeiro momento dunha decisión política, que se ben non é excluínente, si facilita o seu desenvolvemento e consolidación. De xeito que, se transcenda dunha democracia representativa a unha democracia participativa, xa que “os primeiros pasos non son nin tecnolóxicos nin metodolóxicos, senón políticos” (Rebollo, 2002) como ben indicamos no apartado anterior debido a que “[...] a participación non é só un fin a acadar senón que se converte nun mecanismo útil de xestión e desenvolvemento das políticas públicas [...]” (Caballo, 2008, p.198).

Seguindo o pensamento de Rebollo (2002) a participación individual non existe, o que podemos atopar son participantes máis ou menos organizados na vida colectiva. Isto lévanos a falar da existencia de diferentes graos de participación nos que se diferencian (López-Cabanas e Chacón, 1999, p. 149):

1. Exercicio individual de dereitos.
2. Apoio social informal.
3. Voluntariado.
4. Movements Sociais.
5. Asociacionismo.

Os dous últimos son os que podemos encadrar dentro da participación planificada, xestionada e máis activa por parte da cidadanía, entendendo que o asociacionismo é a expresión da participación organizada que pode partir, ou non, dun movemento social previo. Rebollo (2002) apuntaba que para construír procesos necesítanse organizacións máis ou menos estables que aseguren unha certa continuidade. Neste senso, Alberich (2007, p.75) dá conta de que “numerosas asociacións teñen a súa orixe na *crystalización* dun movemento social concreto, que callou, primeiro, nunha asociación informal e na estabilización do movemento”.

Podemos definir ás asociacións como aquelas “agrupacións de persoas constituídas voluntariamente para realizar unha actividade colectiva estable, con organización formal democrática, sen ánimo de lucro e independentes, cando menos formalmente, do Estado, dos partidos políticos e das empresas” (Alberich, 2007, p.75). O que une a este grupo de persoas son uns intereses, horizontes e obxectivos comúns cara os cales camiñan mediante o asociacionismo.

As asociacións están guiadas pola Lei 1/2002, do 22 de marzo, reguladora do Dereito de Asociación, que indica, na súa exposición de motivos que “O dereito fundamental de asociación, recoñecido no artigo 22 da Constitución, e de antiga tradición no noso constitucionalismo, constitúen un fenómeno sociolóxico e político, como tendencia natural das persoas e como instrumento de participación, respecto ó cal os poderes públicos non poden permanecer á marxe”.

Para entender o papel das asociacións é imprescindible situalas nun contexto concreto, ó cal pertencen e dende o cal actúan. Desta forma Caride (2008, p. 18-19) indica que o asociacionismo é un plano intermedio entre a cidadanía e os estados “[...]poñendo énfase no dobre vínculo que os suxeitos manteñen coas realidades sociais nas que desenvolven a súa vida cotiá” facendo referencia en por un lado ó “que concirne ao Estado e ao armazón político-institucional que preserva os seus dereitos políticos, sociais e culturais; doutro, o que activa os seus recursos para a socialización e a convivencia”.

Cando falamos de democracia falamos de participación – obviando, iso si, que a clase política non parte sempre disto – entendendo que esta “[...] é a actuación participativa e participación cívica é a maneira de obrar na que consiste a democracia, considerada como forma de actuar e non como estrutura [...]” (Ramírez, 1992 en Alberich, 1999, p.166). Entón, partindo de que un dos fundamentos da democracia é a participación social entendemos que o asociacionismo cobra especial relevancia neste sentido, como plataforma ou medio para que a cidadanía poida exercer dita democracia. Serven de apoio, canle e propulsión do desenvolvemento comunitario que “[...] toma corpo mercé aos procesos de participación e de implicación dos axentes e dos membros da comunidade [...]” (Bouzada, 2005, p.12).

Cando falamos de asociacionismo tamén falamos de capital social. Son varios os autores que identifican a densidade do movemento asociativo como indicador do capital social dunha comunidade. Neste senso o asociacionismo, seguindo a Bouzada (2005), tamén é un indicador de desenvolvemento (económico e sociocultural), dado que a articulación social en rede ten unhas maiores posibilidades a través de organismos cooperativos, mancomunados e socialmente representativos que a través de accións individuais e illadas.

Ó longo destas liñas vense repetindo o termo de comunidade, apelando a ela en varias ocasións. Cómpre, entón, definir o que entendemos por este concepto. Son numerosos os autores que analizaron e definiron a comunidade, e en todas as definicións hai elementos

que se repiten: a comunidade coma un territorio, e unha poboación con valores, costumes e unha cultura comúns. Esta definición é matizable pero no sentido deste traballo consideramos que é acertada xa que indica a proximidade como unha das características principais para a comunidade. Neste xuízo Rezsóhazy (1988), Marchioni (2002), Martell e Querol (2002) e Merino (2002) en Morán (2008, p.194) indica varios condicionantes contextuais para a participación, entre as cales se sitúa a proximidade social que a favorece en tanto que é “máis probable canto máis homoxéneo sexa o grupo social, ou canto máis complementarios sexan os seus membros. [...] precísase certa proximidade social, tanto entre os cidadáns como entre estes e quen ocupe as funcións directivas [...]”.

Podemos dicir que un sentido de comunidade na cidadanía propicia o asociacionismo, e por ende a participación, e viceversa. Desta maneira comunidade e participación van da man cando falamos de procesos de transformación e cambio social. Pero isto non implica que as propias comunidades nin grupos se cerren en si mesmos, xa que deben comprender que forman parte dun sistema maior no que coliden ou conflúen con outras entidades e axentes. Esta perspectiva de globalidade, de formar parte dun sistema interconectado e influenciado por diversidade de fontes debe combinarse coa realidade de que “[...] o benestar é cada vez menos unha reivindicación global, para concretarse cada vez máis en demandas persoais e comunitarias, inscritas na vida cotiá” (Subirats, 2002, en Varela, 2010). Entón, así como a diversidade de axentes e entidades conflúen as perspectivas global e local, individual e colectivo tamén. De xeito que realidades – ou entidades - que *a priori* semellan moi diferentes teñen numerosos puntos en común que as obriga a entenderse para sobrevivir.

Neste momento a educación cobra un papel de vital importancia como medio e forma, como nos indica Varela (2010), para o “empoderamento” da cidadanía que se relaciona estreitamente co desenvolvemento comunitario. Caride, Pereira e Vargas (2007) en Varela (2010) identifican tres fases deste binomio de educación e desenvolvemento: “percepción e interpretación dos datos do mundo, a asimilación dos datos do mundo e a transformación do mundo”. Ter a información non é sinónimo de participación como moitas veces se pensa. Se isto fora así o mero feito de vivir na “sociedade da información” faría de todos/as nós suxeitos participativos e isto non é precisamente o que caracteriza a sociedade do momento.

O reto actual é acadar que a información que chega a nós continuamente e por diversidade de medios sexa interpretada correctamente. Para isto é fundamental que a educación, ben sexa informal ou formal, nos proporcione as ferramentas necesarias para facer de nós suxeitos autónomos capaces de discriminar a información relevante daquela que non o é.

A participación social da que levamos falando durante estas páxinas precisa tanto de vontade política e cidadá, como xa se expuxo, pero tamén de lugares que a posibiliten. O

seguinte e último epígrafe pretende explicar o papel que os equipamentos de uso comunitario xogan na sociedade e a súa vinculación cos conceptos anteriores.

3.3 Equipamentos de uso comunitario

Nun sentido xenérico podemos definir os equipamentos socioculturais como edificios, de uso comunitario, que dispoñen dunha determinada dotación e están orientados á prestación de certos servizos. López de Aguilera (2000, p.245-246) citando a Palacios (1995) indica unha serie de características para que un equipamento sexa o “ideal”, ou cando menos características que todos os equipamentos deberían ter en común. Sinala as seguintes:

Boa localización. Boa comunicación e facilmente recoñecible.	Calidade construtiva e boas dotacións. Tanto exterior como interior.
Funcionalidade. Adaptación do equipamento ó uso que persegue.	Calidade do servizo que preste á poboación.
Accesibilidade física. Facilitade de acceso dende calquera punto e sen barreiras arquitectónicas.	Rendibilidade social. Chegar ó máximo de poboación ó menor custo posible.
Accesibilidade psicosocial. Calquera persoa pode acceder e sentirse cómodo.	Competitividade. Bo posicionamento no mercado e programación atractiva.
Polivalencia e flexibilidade. Posibilidade de adaptar do espazo a varios usos.	Participación. Buscar fórmulas que permitan a participación da cidadanía.

Estas características deberían guiar calquera proxecto de construción dun equipamento para evitar engadir un novo ó *catálogo dos horrores*, denominación que López de Aguilera (2000) atribúe a unha lista de equipamentos que, polas súas características, son verdadeiros horrores na medida en que non se adaptan ó uso para o que foron concibidos, ou para o uso que se está facendo deles.

Cabe definir neste epígrafe o que entendemos por equipamentos de proximidade, que concreta máis o papel dos equipamentos na comunidade. O Observatorio Vasco da Cultura (2015) indica que son polivalentes e vehiculadores dos servizos públicos. Deste xeito, preséntanse como ferramentas necesarias para a busca da acción colectiva, participativa e creativa da cidadanía. Ademais de como mecanismos para manter una relación activa coa sociedade civil; como espazos de experimentación da democracia e como dinamizadores da participación cidadá máis alá das actividades culturais de asistencia pasiva. Defíneos así, como espazos para a sociocultura.

Podémosos atopar con catro modalidades de equipamento segundo o obxectivo que perseguen:

- Equipamentos de proximidade
- Equipamentos de centralidade
- Equipamentos de recuperación da memoria histórica.
- Equipamentos de produción-creación.

A Fundación Kaleidos.Red ten unha longa traxectoria na análise das potencialidades dos equipamentos de proximidade, sendo unha das fontes principais que atopamos neste tema. Identifica os equipamentos cunha función de cohesión social, no sentido no que permiten poñer en contacto á cidadanía, a administración e ós técnicos ou profesionais responsables de ditos espazos. Deste xeito, xogan un papel determinante no fomento e promoción da participación social, sempre e cando as políticas que dende a administración se desenvolvan así o queiran. Como ben indica *KaleidosRed* (2008, p.162-163) serven “[...] como espazo de referencia para a cidadanía e poden ser unha primeira canle de comunicación de esta cara a Administración local e á inversa”.

Ás veces unha das primeiras trabas coas que a poboación se atopa á hora de participar é o exceso de burocratización da administración, que dificulta enormemente a comunicación cidadanía-goberno. Os equipamentos, debido á súa proximidade tanto física como relacional, proporcionan un espazo de comunicación máis efectivo, sempre e cando estes estean ben xestionados. Grazas a isto atópamos 4 dimensións relacionais da participación que os propios equipamentos poden favorecer (*KaleidosRed*, 2008, p.159):

- Fomentar a relación das asociacións e a cidadanía co concello
- Fomentar a vida asociativa do territorio
- Favorecer a relación entre o tecido asociativo, e o tecido asociativo e a cidadanía.
- Fomentar a relación entre os colectivos: interculturais, interxeracionais e interterritoriais.

A súa riqueza radica no sentido que ten de punto de encontro entre os diferentes axentes que habitan unha comunidade e de descentralización dos servizos, ben sexan culturais, educativos, deportivos ou sociais. A participación verase favorecida dende o momento no que entendemos que a confluencia entre os axentes sociais dunha comunidade pode xerar relacións que favorezan o desenvolvemento de proxectos conxuntos, o intercambio de ideas e de opinións que enriquezan a actividade polo seu carácter multidisciplinar. Dende esta forma de ver os equipamentos evidenciase o seu papel fundamental no desenvolvemento comunitario ó que aludiamos anteriormente.

Coincidimos así con *Kaleidos.red* que nos fala dos equipamentos “dende a perspectiva de redes sociais, estes espazos de nexos dos diferentes axentes sociais adquiren relevancia

pola súa capacidade de articular as redes máis informais que son de difícil alcance dende mecanismos que non parten da proximidade” (2008, p.163).

A participación que se pode desenvolver nos equipamentos, dende a perspectiva desta Fundación (KaleidosRed, 2008, p.157), pode situarse en diferentes ámbitos como son:

- O modelo de xestión.
- As actividades e actos.
- A cesión de espazos.

Atopamos diversas experiencias nas que a cidadanía participa nos equipamentos dende diferentes modelos. Podendo así ser co-participes da xestión do propio equipamento, nas actividades que se realizan ou na xestión de espazos que empregan para o fin da entidade da que formen parte ou a título individual. Neste senso hai que ter especial coidado xa que, dita participación debe estar “organizada” dende a administración, non indicando como e cando se debe participar senón guiando e apoiando o proceso. De non ser así, a actuación no canto de ser favorable pode ser contraproducente. Por unha banda, polo feito de que non todo o peso da programación do equipamento debe recaer na poboación nin a súa xestión tampouco. E pola outra, porque a poboación non é “profesional” de xestión e programación, polo que, deben ser acompañados e apoiados dende a administración municipal. Deste xeito, a propia administración tampouco debe ver na participación da cidadanía só unha forma de aforro económico.

Como xa indicamos, os procesos participativos deben ser levados a cabo entre os diferentes axentes da comunidade, con especial atención tanto á administración local (neste caso, sobre todo) e ós técnicos responsables de ditos espazos. Neste momento cabe destacar unha reflexión da Fundación Kaleidos.red (2015, p.35) que se concreta na seguinte cuestión “[...] non será a proximidade unha metáfora de en que consiste unha boa gobernanza?” Afirmando isto continúan dicindo que “Quizais non sexa a única metáfora pero é unha das claves que é romper esta distancia entre cidadanía e política, entre institucións e cidadáns e ser capaces de traballar moito máis preto do que estamos acostumados a facer”.

Postúlase unha reflexión arredor desa primeira definición que indicábamos sobre os equipamentos de proximidade “que vén a ser algo así como o *homo antecesor* respecto da *proximidade sapiens* que agora precisamos” (p.35). Ó longo destas páxinas falamos dunha crise do Estado do Benestar, dunha crise que traspasa os límites económicos, establecéndose como unha crise social e de valores. Chegados a este punto é preciso reformular o modelo, que non vai mudar cunha participación simbólica dun voto cada catro anos. É preciso que a cidadanía tome as rendas, sobre todo, naquilo que ten máis próximo, como é neste caso os equipamentos que se atopan ó seu servizo, xa que non é só estar representado, senón que hai que “estar presente” como nos di Heras (2008, p.19). A poboación xoga un papel fundamental nos equipamentos dende o momento que son

considerados expertos da súa propia vivencia. Dende esta perspectiva ningún técnico nin político poderá saber máis das necesidades e demandas da poboación que a propia poboación.

Para rematar dicir que traspasando o termo de proximidade como a dimensión física, fálase de proximidade dende o punto de vista relacional. Refírese á proximidade que promove a accesibilidade das persoas ós servizos que non só pertencen ó “[...] *meu entorno máis próximo* (máis cerca), senón onde ademais *me sinto cómodo* porque sinto un *espazo propio*, cuns servizos *a miña disposición*, e un trato humano que me identifica como *suxeito activo* e non como *problema ó que debe atender*. (Kaleidos.red, 2008, p.166)

4. Contexto. O concello de A Veiga: aproximación ó territorio

O concello de A Veiga sitúase ó sur-este da provincia de Ourense, concretamente na comarca de Valdeorras, nunha zona de alta montaña onde se atopa o cumio máis alto de Galicia, Pena Trevinca. Na imaxe nº1 podemos ver un mapa do concello -que ocupa 290,5 km²- e no que se identifican os seus vinte e nove núcleos de poboación. Un deles, a Alberguería, foi asolagado no ano 1958 por mor da construción do encoro de Prada. Dito encoro, na actualidade, constitúe un elemento identitario do concello.

Imaxe nº1. Mapa do Concello de A Veiga.

Os datos do Instituto Galego de Estatística (IGE, 2015) indica que a poboación total do concello é de 946 habitantes repartidos entre os seus 29 pobos. A Veiga é o núcleo de poboación principal, e onde se atopan centralizados os diferentes servizos (sanitarios, alimenticios, de lecer, educativos, etc.). No momento actual podemos atopar varios pobos nos que a poboación non chega a 20 persoas. Ademais cabe destacar que da totalidade de habitantes non todos/as residen no concello, aínda que si estean empadroados alí. Deste xeito, a despoboación á que alude a cifra total de habitantes aínda é maior. De feito no

2011, segundo o IGE, rexistrábase unha densidade de poboación de 3,6 habitantes por km².

A media de idade é de 59,7 anos, o que fai de A Veiga un concello cun índice de envellecemento moi elevado. Ademais disto, non hai reemprazo xeracional. No 2014 houbo só un nacemento en contraposición ás 31 defuncións que aconteceron.

O motor económico principal do concello é o sector servizos, o da construción e a gandería. Segundo o IGE, no 2014 rexistrábanse 40 explotacións de gando bovino. En canto ó sector empresarial, 35 empresas estaban adicadas ó sector servizos, e 17 á construción. Debemos destacar que destas empresas a meirande parte non ten persoal asalariado ó seu cargo, e a que máis empregados ten sitúase no rango de 6 a 9 empregados. O paro rexistrado no 2015 era de 57 persoas, das cales 37 eran homes e 19 mulleres. E como é lóxico nun concello tan envellecido, no 2011 o IGE rexistraba que 506 persoas, máis da metade da poboación, era xubilada.

O número de asociacións censadas no concello é de 30, segundo datos proporcionados pola administración local. Estas asociacións repártense polo municipio de xeito desigual. Hai pobos nos que a única asociación que hai é a de veciños/as, outros nas que non se atopa ningunha e outros, como A Veiga, no que atopamos unha concentración e diversidade maior. Isto é lóxico, xa que aludíamos a que unha gran parte da poboación reside nesta vila. De todos os xeitos, da totalidade de asociacións moitas non teñen actividade ou é moi reducida. Realizamos un inventario das 5 asociacións máis activas do territorio que se pode consultar no anexo nº VII.

Por último, o concello conta con diferentes equipamentos para cubrir as necesidades da poboación:

- Un centro de saúde.
- Unha residencia para a terceira idade.
- Un centro de artesanía.
- Unha aula da natureza.
- Un pavillón deportivo.
- Unha biblioteca e centro TIC.
- Unha sala de conferencias.

No anexo nº VI, pódese ver un inventario das características dos equipamentos de lecer e culturais, cos que conta o concello que axuda a situarse no contexto.

5. Discusión e resultados

Para a presentación dos resultados seguiremos o guiión das entrevistas ás asociacións, empregando a secuencia de bloques temáticos. Neste sentido triangularemos as respostas destas entrevistas coas do persoal do Concello e co grupo de discusión realizado cos/as representantes das asociacións. Ademais disto, apoiaremos a argumentación con datos cuantitativos extraídos do cuestionario que aplicamos a todos os/as entrevistados/as.

Perfil das asociacións

O primeiro bloque de preguntas abordaba cuestións xerais referentes ó funcionamento, orixe e organización das entidades asociativas. A maioría das asociacións constituíronse arredor do ano 2000, exceptuando a Asociación de Mulleres Rurais (AMR) que se funda no 1996 e a Asociación “O son de Trevinca” (AST), que é a máis recente, consolidándose como organización no 2013.

Todas elas teñen como obxectivo a representación institucional do colectivo ó que pertencen, e máis concretamente, a consecución de obxectivos sociais. Por exemplo, dotar de alternativas de ocio á xuventude, como é o caso da Asociación Xuvenil “Cántara da Moura” (AXCM) ou vincular á muller na vida socioeconómica e laboral, no caso da AMR.

O volume de socios/as que as forman é bastante diferenciado. Por unha banda sitúanse a AXCM, a AMR e a AST con máis de 40 socios/as. E por outra, a Asociación de Nais e Pais “A Galocha” (ANPA) e a Asociación Empresarial “Trevihost” (AET) con menos de 15 socios/as. Esta situación responde á concreción do colectivo ó que representan. Por exemplo, a ANPA representa ós pais e nais dos nenos/as da escola, que neste momento só ten 26 matriculados. En canto a AET representan ós hostaleiros/as de establecementos relacionados co turismo de natureza, e neste momento son unicamente 6. Pero, o que si constatamos é que maior volume de socios/as non implica maior participación, senón que as asociacións con menos asociados/as poñen en valor que unha porcentaxe maior deles/as se implican e participan dun xeito bastante homoxéneo.

En canto ó lugar de reunión que acostuman empregar as cinco asociación analizadas, tamén houbo disparidade. Só a AXCM emprega normalmente un equipamento do concello. O resto reúnen en bares, locais privados, na escola ou no local da asociación. Neste sentido a AST e a AET manifestaron que xa comezaron nalgunha ocasión a utilizar equipamentos municipais para as súas reunións.

Traballo en rede

A seguinte cuestión que formulábamos facía referencia á colaboración con outras entidades. Neste sentido todas as asociacións manifestaron a súa colaboración, algunhas como AXCM ou AST só co Concello, e as outras co Concello e con Federacións ou Entidades externas ó territorio. Neste senso, ningunha asociación colaborou con outras do municipio nos últimos anos. Isto débese, por un lado, a que non atopan puntos en común entre os seus obxectivos; por outro, porque entenden, como a AET, que o primeiro que deben facer é crecer internamente para poder colaborar de igual a igual. Se partimos do que entendemos por Estado Relacional, ao que aludíamos no apartado teórico deste TFG, é fundamental que á marxe da colaboración cidadanía-goberno tamén se cren redes entre as asociacións do

municipio, que permitan -como ben indicaba o representante da AET-, crecer internamente. Pero crecer dende unha base de colaboración e intercambio.

O grupo de discusión (GD) que se levou a cabo comezou facendo referencia á falta de traballo interasociativo e abordando as posibles causas que identificaban desta realidade. Comezaron indicando como principais causas a falta de comunicación e de puntos en común. A medida que avanzou o GD as declaracións mudaron. Un exemplo claro disto son as palabras da representante da AMR que na entrevista individual expuña que as outras asociación non tiñan case actividade ou que o que realizaban non se vinculaba con elas.

No grupo de discusión realizou unha reflexión de interese pois, despois de coñecer o que facían as outras asociacións, indicou que “igual é que nunca falamos nin sabemos o que facemos uns nin os outros e non nos interesamos. E pensamos que nos vamos aburrir.” De feito, defendeu a postura de que unha colaboración entre as asociacións de carácter social coa empresarial sería posible no sentido de que “toda actividade que se teña de calquera ámbito que sexa sempre repercute no resto”. Esta declaración fai unha referencia clara ó que entendemos como desenvolvemento comunitario. Accións pensadas, que como fichas de dominó, afectan a outros colectivos e repercuten neles e na comunidade. É inevitable –e ademais é o que se pretende- que unha actividade que se realiza no marco dunha comunidade concreta repercute na mesma e nos axentes que a compoñen.

Desta maneira a ANPA, AXCM e a AMR cren nunha posible colaboración coa AET, que durante o grupo de discusión fixo fincapé no seu papel empresarial desvinculándose así do resto de asociacións. De todos os xeitos, a evolución do grupo mudou en parte a visión empresarial para acabar concluíndo que sería posible que houbera sinerxías entre elas. Este feito foi un exemplo a pequena escala da sociedade *postindustrial*, como algúns autores a denominan, na que vivimos. As empresas como tal parecen estar á marxe da vida social que as rodea, no noso caso, baseándose en argumentos económicos eran incapaces de vincular estes intereses a actuacións sociais. De novo, apelando ó emerxente Estado Relacional, demándase unha colaboración entre os principais axentes que conforman a comunidade: asociacións, empresas e administración.

Retomando a estrutura da entrevista, na derradeira pregunta deste bloque de cuestións xerais facíamos referencia á relación das asociacións coa administración municipal e a súa colaboración. Todas as asociacións indicaron que a relación mellorou moito co cambio de goberno, mostraron unha conformidade coa “relación e axuda” que teñen por parte do concello. Só a ANPA manifestou un menor grao de satisfacción indicando que “de nada a algo...mellorou” cando antes era “máis ben tirando a frouxa, inexistente”.

No GD entendemos que era necesario dedicar un bloque de contido á relación coa administración, inquirindo sobre as relacións que debería ter o concello coas asociacións. Neste momento discreparon en certos puntos. Por unha banda, a ANPA reivindicou que a

administración se debería preocupar “un pouco polo que queremos nós tamén, porque eu creo que tamén os podemos apoiar”. Pola contra, dende a AET falouse de “mamá administración”, no sentido no que as asociacións non deben ir pedindo senón ofrecendo algo para reclamar axuda dos poderes públicos.

Tamén indicaron, dende AET, que é “fundamental que o concello traballe, axude e colabore coas asociacións porque son parte do territorio [...]”, neste punto conflúen as opinións coa do representante do goberno municipal, que indicaba na súa entrevista que o papel das asociacións debía ser “transcendental na vida cotiá do Concello, é dicir, creo que as asociacións teñen que estar ó mesmo nivel que o Concello”. Con estas declaración semella facer referencia a un modelo de goberno horizontal coa cidadanía, na que a opinión dos cidadáns e cidadás tivese a mesma repercusión que a do equipo de goberno. A realidade é que “a outra política, a que representa a poboación civil, organizada ou non, pero non protagonista nin real, nin mediática é considerada outra cousa [...] pero non política” (Heras, 2008, p.18). Para que sexa real e recoñecida débense promover procesos que lle proporcionen á cidadanía voz e marxe de decisión, máis alá do voto, na vida do seu concello.

Equipamentos sociocomunitarios

O seguinte bloque das entrevistas facía referencia directa a cuestións relacionadas cos equipamentos de uso comunitario. O primeiro ó que aludimos foi a se eran coñecedores dos equipamentos cos que contaba o concello e á posibilidade de solicitar o seu uso. Neste momento todos/as os/as representantes das asociacións afirmaron que os coñecían, e de feito que os empregaron nalgunha ocasión. Este dato foi apoiado cos resultados da análise dos cuestionarios, na que a característica que aludía á facilidade de recoñecelos acadou unha valoración media de 3.57 sobre 4.

Aínda así, a frecuencia de uso entre as asociacións é moi distinta. A ANPA, novamente, manifestou o seu descontento indicando que nin o propio concello os coñecía e expresaron os problemas que tiveron en varias ocasións para solicitar o seu uso.

En xeral, os equipamentos que utilizan máis asiduamente son a biblioteca e o pavillón e indicaron que a súa solicitude é sinxela en tanto que, en moitas ocasións basta con solicitar as chaves. Isto contradíse coa responsable da xestión dos equipamentos, a psicóloga do concello, que indicou que sempre é preciso cubrir unha solicitude para o seu uso e así levar un rexistro. Aínda que puntualizou, que realizar o rexistro “depende, porque hai moitas veces que coinciden actividades”. De todos os xeitos, ela manifestou que sempre que se solicite poderanse empregar sen ningún problema.

A seguinte das cuestións buscaba saber que recursos botaban en falta nos equipamentos. Nesta pregunta houbo certas discrepancias. Por unha banda, a AXCM e a AMR demandan

recursos humanos, pero dende perspectivas diferentes. A AXCM indica que unha limitación do uso da biblioteca é que non ten unha persoa ó seu cargo, polo que permanece sempre pechada. Por outra banda, a AMR fai referencia a recursos humanos aludindo á baixa participación cidadá. A AST móstrase satisfeita cos equipamentos en xeral. En canto á valoración do persoal cualificado dos equipamento acadou unha puntuación media de 1,71, alegando na meirande parte dos casos que era difícil de puntuar xa que non había persoal encargado dos espazos.

De todos os xeitos coinciden varias, entre as cales se atopa AET, indicando que para unha zona rural están moi ben, de feito o informante C. de AET manifesta que os equipamentos están infrautilizados, que o seu uso se atopa ó “30%, pero porque A Veiga está despertando”. Tamén salienta que para que un territorio se desenvolva precisa de recursos que, como neste caso, se sitúan por enriba das súas posibilidades pero que é necesario que sexa así para permitir o seu crecemento”. Estas declaracións coliden fortemente co que nos indica López de Aguilera (2000, p. 241) cando di que “[...] a determinación de construír un equipamento debe partir sempre dun estudo de necesidades”. Aínda así subliña que se debe ter en conta que non todas as necesidades se cobren nos equipamentos, por tanto, a simple creación dun novo espazo non implica directamente unha mellora na comunidade.

Uso dos equipamentos sociocomunitarios

Este tema, debido ás súas discrepancias, foi un obxecto a tratar no GD. Preguntouse directamente sobre a infrautilización dos equipamentos, e a AXCM, AMR e a ANPA coincidiron confirmando esta realidade. En primeiro lugar, a representante da AMR facía referencia á concepción veciñal “[...] de que para utilizalos ten que haber unha persoa que traballe alí de xeito fixo”. Entón, propuxo a creación dun voluntariado para abrir a biblioteca, equipamento no que se concentra a demanda de persoal, como tamén apuntaba a psicóloga na súa entrevista. Posteriormente indicou que dito voluntariado xa fora ofrecido ó concello pero que non recibiu resposta.

En segundo lugar, a ANPA considerou relevante facer alusión a Aula da Natureza, que baixo o seu punto de vista é o máis infrautilizado. Esta situación concorda coa realidade xeral dos equipamentos de carácter ambiental, que sofren dunha constante “discriminación” en canto que para os gobernos actuais inverter en educación ambiental non é unha das súas prioridades.

A AMR defendía que iso se debe novamente á escasa participación, pero reflexionando apuntou que “se a consideras como aula da natureza en si pois é que tampouco hai actividades propias”. E non as hai porque permanece pechada todo o ano e só abre o mes de agosto como un bar, que –evidentemente– non ten ningún carácter relacionado coa “fin” para a que foi construída.

Chegados a esta confluencia a AXCM atopou un punto en común con outras cuestións tratadas anteriormente, indicando que se os equipamentos están infrautilizados é porque nin hai actividades propostas para eles ás que poder acudir nin persoal que os abra ó público.

Programación sociocultural

A seguinte pregunta aludía a que a meirande parte dos equipamentos de uso comunitario do concello son de recente construción ou rehabilitación. Cuestionábase de que maneira puido influír esta realidade nas asociacións. Á psicóloga do Concello, encargada da programación cultural e de lecer, pareceunos interesante preguntarlle sobre a influencia que tivo a evolución dos equipamentos na planificación das actividades, e se facilitou ou dificultou o seu traballo. As respostas obtidas tanto pola psicóloga como polas asociacións foron semellantes.

Todos/as indicaron que a creación/rehabilitación de equipamentos facilitou a realización de certas actividades na nova infraestrutura, pero non propiciou a creación doutras. De feito se citamos á psicóloga, indicábanos na entrevista que “o que é a actividade en si non cambiou. A actividade é a mesma pero agora, dado que se fixo un pavillón - por exemplo - as actividades pasan alí”. Desde xeito choca con López de Aguilera (2000) cando afirma que os equipamentos a maiores de cubrir necesidades, potencian outras novas. Por exemplo, unha biblioteca debe incentivar a lectura, e se funciona correctamente incluso pode chegar a “quedarse pequena” para a demanda da poboación.

Deste xeito contraponse dita situación coa exposta polo alcalde. Ante a pregunta de se tiñan pensado a creación/rehabilitación doutros equipamentos indicábanos que teñen en mente a creación de máis e que estes “son suficientes porque son os que temos hoxe. Sempre, evidentemente, aspiramos ter máis”. Estas declaracións discrepan coas manifestadas no GD e nas entrevistas individuais. Se citamos á AMR no grupo de discusión dicía que “realmente temos máis locais dos que fan falta”. As asociacións entón, non botan en falta máis equipamentos senón que demandan, como a ANPA, que estean máis equipados e que presenten un maior volume de actividades. Esta realidade concorda con López de Aguilera (2000, p.244) cando expresa que “os equipamentos son un bo indicador para medir ideoloxías políticas”.

Participación social

A seguinte cuestión que formulamos, común ás asociacións e ó goberno municipal, facía referencia a como cualificarían a participación dos veciños/as nos equipamentos municipais. Indicaron que é baixa, ou cando menos mellorable. Todos/as responderon dende o obxecto de actuación que ocupa a cada asociación. Por exemplo, a ANPA manifesta que a participación é case nula, e que “parece que os nenos son só nosos, cando en realidade,

deberían importarlles a todos”. A AMR indica que a participación é moi baixa en xeral, e que no caso das mulleres moitas veces débese a que non teñen liberdade de mobilidade ou que “o ter que pagar para unha actividade de lecer da muller, iso como que o ven como un *despilfarro*”. A visión da AET, concorda coas anteriores expoñendo a baixa participación, pero xustificana no sentido no que entenden as súas actividades, como forma de promocionar A Veiga ó exterior.

Durante todas as entrevistas alúdese, de xeito xeneralizado, a unha participación escasa. Incluso en moitas das entidades, tamén é escasa internamente. A AXCM manifesta isto referíndose á participación que “en canto a colaboración mal, no que se refire a axudar a planificar as actividades que realizamos e implicarse”.

A perspectiva dos representantes da administración tamén é similar, como xa indicamos. A psicóloga expón que “os veciños non teñen ese espírito asociativo e colaborativo, de momento. Isto todo vai cambiando, a través do que se vai facendo. Non é o mesmo agora que cando eu cheguei que non había ningunha asociación.”

En relación a isto chamábanos a atención que non existise asociación de veciños/as no principal núcleo de poboación do concello. Xustificou que se “intentou facer unha pero quedou no intento”. Neste sentido citamos a Heras (2008, p.35) cando argumenta que “non hai nada peor para a participación que, dende instancias externas á dinámica propia do territorio ou de outras dimensións da comunidade, alguén diga que hai que participar e como hai que facelo”. Posteriormente indica que a acción política debe estar ó servizo da acción comunitaria, favorecendo procesos que permitan o seu encontro, como paso previo a unha futura participación.

Por último, en relación á participación, o alcalde do concello indicaba que “[...] eu creo que sempre fago algo insuficiente porque debo facer máis e considero que todas as asociacións e todos os veciños deben participar máis activamente porque o territorio así o esixe”. Coincidindo con todo o anterior, a media de puntuación da característica de participación, situase nun 1,86. Esta situación é preocupante e máis se retomamos a definición de Marchioni (2002) que entendía a participación como o proceso de construción da comunidade, do seu futuro e da súa capacidade de enfrontarse ás situación que van xurdindo e lle afectan.

Visto que a baixa participación é un punto de confluencia consideramos realizar unha pregunta no GD que abordara isto. Propuxemos que se reflexionara arredor dos factores que estaban limitando a participación. Identificaron varios que xiran a redor da vontade - facendo referencia a forma de ser e de pensar-, e a apatía. A medida que avanzaron noutras cuestións dende a AMR cuestionábase por que as integrantes da AXCM, por exemplo, non formaban parte da súa asociación.

Dado que os únicos factores que identificaban estaban relacionados coa falta de interese expuxemos un suposto: se as integrantes da AXCM demostraran vontade e interese participativo na medida en que levan adiante unha asociación, entón non era posible que eses foran os únicos factores que limitaran a participación. A isto responderon e chegaron á conclusión de que a falta de comunicación estaba a limitar tanto a participación interasociativa como a da veciñanza coas asociacións. Entón, aludiron a un novo factor: a falta de información.

Dende a ANPA sinalaron o exemplo dunha actividade que pensaban ata ese momento que estaba organizado pola AMR, e non polo Concello como é o caso. Neste exemplo apuntaban que souberon da actividade cando xa empezara e porque outras persoas llo contaron. Entón a representante da AMR sinalou que “ninguén se *entera* do que hai, porque non len os papeis”. Facía referencia ós bandos que publica o concello, os cales son o único medio de difusión que empregan para as actividades, combinado coas redes sociais.

Os factores identificados polos informantes como limitadores da participación concordan en gran medida con Morán (2008, p.193) cando indicaba que hai tres requisitos para a participación, que se sitúan dende dúas perspectivas: individual e institucional e que concordan con:

- *Querer*. Sentir a motivación e o impulso individual, sentirse chamado. Dende a visión da administración fai referencia á vontade política que propicie a participación.
- *Saber*. Capacidade da cidadanía para desenvolverse de xeito autónomo no proceso participativo (habilidades, procedementos, etc.). Institucionalmente require coñecer, valorar, demandar e/ou posibilitar que os responsables políticos e técnicos teñan as capacidades necesarias para optimizar a actividade participativa.
- *Poder*. Dispoñer dos recursos materiais, estruturais e técnicos que sustentan o proceso. De xeito individual alude a estar informado tanto da estrutura participativa como dos factores que a condicionan ou a facilitan. Institucionalmente correspóndelle a súa creación: medios materiais, técnicos e económicos, canles, estratexias e mecanismos de avaliación e mellora do proceso.

Relacionado con isto, como peche do GD, quixemos indagar arredor das actuacións que se poderían levar a cabo dende o Concello para conseguir unha maior participación social e polo tanto, un maior uso dos equipamentos. Neste sentido dende a AET aludían a que “as persoas que formamos parte do concello metamos na cabeza que somos concello [...]”, pero cuestionábase como “[...] entender que o concello aquí poda facer que a xente teña interese por isto senón somos nós, as asociacións, quen comezamos”. Se entendemos a comunidade como “[...] todo aquilo que botamos de menos e o que nos falta para ter seguridade, aplomo, confianza e liberdade” (Bauman, 2003, pp. 9), aludiuse claramente á importancia do sentido de comunidade como condicionante da participación social. Como

argumentamos no marco teórico deste traballo, un maior sentimento de comunidade na poboación favorece o asociacionismo e, polo tanto, a participación. De xeito que comunidade e participación van unidas nos procesos de transformación e cambio social. Importante tamén é o cambio de visión que no remate do grupo de discusión tiña o representante da AET, que xa aludía á importancia das asociacións, no seu conxunto, como forma de creación e fomento do sentido de pertenza á comunidade.

Dende a AMR, coa que concordaron tanto a ANPA como a AXCM, fíxose alusión á falta de planificación na liña na que “saen os bandos dous días antes de que se realicen as actividades e así a xente non se *entera*”. Puña outro exemplo moi significativo disto, indicando que “[...] para o día das Letras Galegas eu xa tiña tres datas diferentes para realizarse”.

Isto concorda coa ambigüidade das respostas, tanto do alcalde como da psicóloga, cando lles preguntamos sobre a programación das actividades, a súa anualidade e estabilidade. O alcalde contestaba a isto como unha mestura de ambas, en canto algunhas actividades pertencen a un plan e outras van xurdindo un ou dous meses antes. Referente á estabilidade, fan mención a que se unha actividade ten suficiente acollida convértese en estable. Dito isto, posteriormente a entrevista da psicóloga solicitamos a programación anual de actividades para coñecer todas as que se realizaban. Pois ben, isto non foi posible porque non existe unha programación como tal e o único que nos puido ofrecer foron os bandos de publicación das actividades. Neste sentido preguntamos cales son as actividades estables ás que se referiu durante a entrevista, e identificou as seguintes: cabalgata dos reis, o día das Letras Galegas, o día da muller, etc. Indicou que estas son “actividades” que se desenvolven todos os anos dende que ela está no concello.

Neste senso consideramos relevante clarificar a que nos referíamos cando falabamos de programación. Empregamos este termo para facer referencia á organización, plasmada nun documento, da análise de necesidades á que respondían as actividades, os obxectivos que pretendían conseguir con elas, os medios necesarios, as datas e lugares de realización, os procesos avaliativos, etc. Deste xeito, entendemos por estabilidade dunha actividade aquela que se realiza regularmente e non as celebracións de datas puntuais.

En relación coas entrevistas, tamén nos pareceu interesante saber se a “programación” que se realizaba partía dunha análise previa de necesidades. Neste senso indicaron que as actividades respondían a demandas expresadas pola cidadanía. Isto concorda co que indicaba a AMR no grupo de discusión cando manifestaba que elas foron as que comezaron a facer a cabalgata dos reis, por exemplo, e as que demandaron a creación dunha banda de gaitas. Dende a ANPA solicitouse *kárate* e ximnasia para adultos, actividades que foran demandadas dende a propia cidadanía. Estas son as actividades que oferta o concello

actualmente, todas elas partiron de necesidades expresadas pola propia cidadanía, a cal fixo chegar as súas peticións á propia institución.

Isto contradíse en parte coas declaracións da psicóloga cando falaba do movemento asociativo: “hai un movemento que fai algo pero queda moito por facer porque a xente, eu creo que aquí na Veiga está pouco acostumada a asociarse”, se ben en parte é certo que a participación é escasa, como xa constatamos, tamén é certo que todas as actividades que se realizan partiron deste pequeno movemento asociativo. A mesma informante indica que as demandas chegan ó Concello “directamente. A xente ven aquí a demandar o que queren”. Neste sentido e facendo referencia ós cuestionarios, é relevante sinalar as puntuacións que acadaron as características de “Calidade do servizo” e “Competitividade”. As dúas obtiveron unha puntuación de 2.43, polo que concordan co analizado ata o momento referente á “programación” ou ás actividades que se realizan nos equipamentos.

Puntos fortes e débiles

A derradeira cuestión das entrevistas aludía ós puntos fortes e débiles que identificaban en relación ó funcionamento dos equipamentos. O punto forte que sinalaron todos/as os/as entrevistados foi o mesmo, a calidade construtiva dos equipamentos: faise referencia a que son de recente construción ou rehabilitación e que a súa calidade é moi boa.

En canto ós puntos débiles houbo certas discrepancias entre os/as informantes. Por unha banda, tanto a psicóloga como a AXCM identifican que se precisa persoal que estea á fronte de ditos equipamentos. Pero reivíndicano dende dúas perspectivas: a AXCM relaciona a inexistencia de persoal nos equipamentos coa falta de actividades nos propios equipamentos. Pola contra, a psicóloga fai referencia ó persoal como forma de control “máis *exhaustivo* dos locais” facendo referencia ás cesións temporais ou puntuais que se realizan coas asociacións. Por outra banda, atopámonos coas declaracións da AMR que fai alusión á baixa participación cidadá que se traduce na inasistencia ás actividades que se propoñen dende o concello e dende a propia asociación, do que conclúen que os equipamentos están infravalorados pola poboación. Neste sentido o alcalde alude á “discriminación do rural negativa que tiveron as administracións durante moitos anos e que implicaron que a despoboación sexa o noso maior inimigo”.

Por último, o punto débil que identifica o informante M da AET é “que sempre que se crea unha infraestrutura, evidentemente, ten que haber un plan para ela. Entón xa se partiu quizais dun erro, de non ter un plan de “explotación” non económica, senón da propia infraestrutura” esta perspectiva colide coa do seu compañeiro, o informante C, que indicaba que primeiro debemos ter os equipamentos para posteriormente poder crecer e crear plans de uso e xestión para eles.

Valoración global dos equipamentos

Para finalizar este apartado presentamos os elementos valorados nos cuestionarios e que aínda non foron comentados. Teñen que ver coas características que identifican a un equipamento “ideal” e que foron comentadas no apartado teórico deste informe: por unha banda agrupamos a ubicación (3.86), facilidade de recoñecemento (3.57), comunicación (3.71), funcionalidade (3), accesibilidade física (3) e psicosocial (3.57), a polivalencia (3.43) e a calidade construtiva (3.86) como as características que teñen os valores máis altos. Por outra banda atopamos a calidade do servizo (2.43), sostibilidade económica (1.86), rendabilidade social (2.86), competitividade (2.43) e participación (1.86) como as puntuacións máis baixas. Atendendo a isto vemos unha clara polarización entre a alta valoración da infraestrutura como tal, en contraposición ó uso que se fai dela e a repercusión social que ten.

6. Conclusións e propostas

O modelo actual, social e económico, está en crise. Como viñemos argumentando ó longo deste traballo, é preciso un cambio de paradigma cara modelos máis relacionais. Neste sentido o papel da administración local é especialmente relevante xa que ten a proximidade precisa coa cidadanía para desenvolver procesos participativos que impliquen ós axentes da comunidade e que favorezan o seu desenvolvemento.

A sociedade camiñou cara a individualización da cidadanía, a perda de símbolos de identidade, a globalización económica, e a perda dos valores comunitarios. Neste contexto, o movemento asociativo tamén se atopou con barreiras que non soubo ou non puido superar e que propiciou que se estea desmantelando. No rural galego, neste caso, estas circunstancias maniféstanse de forma máis aguda: a despoboación, a discriminación do territorio e o completo abandono por parte dos gobernos propiciou que a calidade de vida destes municipios se reduza ó disfrute do enclave natural que habitan, en moitos casos tamén explotado. Deste xeito as alternativas que atopan os veciños/as son reducidas e pisadas pola idea de “progreso” actual na que prima o ideal de que cantos máis bens materiais se teñan e máis acceso a ocio comercial maior é o desenvolvemento e éxito persoal.

Esquécese moitas veces que a participación da cidadanía tamén é un indicador de benestar social da comunidade e, sobre todo, un dereito. Neste senso, como argumentamos no marco teórico deste traballo, participación e comunidade van da man. Un maior sentimento de comunidade favorece unha maior participación social e, polo tanto, un maior movemento asociativo. Moitas veces o rural é idealizado e concibido como o sinónimo de comunidade. Pero o certo é que o rural tamén se individualizou e está perdendo en parte este sentimento.

Isto, xunto cos factores anteriores, propiciou que a crise do movemento asociativo rural sexa moito máis aguda.

Neste sentido, a administración local debe actuar. Debe comprender que a supervivencia do territorio ó que representa se debe á calidade de vida das persoas que o habiten e que en parte está determinada pola implicación e participación da propia veciñanza. Deste xeito o que pretendemos neste traballo é visibilizar a vinculación que existe –ou debe existir- entre os equipamentos sociocomunitarios e a participación da cidadanía. Vemos nos equipamentos unha potencialidade clara: son punto de encontro entre a cidadanía, as asociacións e a administración.

Os equipamentos son infraestruturas públicas que deben servir por e para os cidadáns/ás. Pero a valoración que deles se ten semella relegalos a un segundo plano. Deste xeito as zonas rurais loitan pola construción de infraestruturas nos seus territorios en moitas ocasións pensando que a súa simple creación implica unha mellora, e o certo é que a súa creación sen dinamización non é nada máis que un novo espazo pechado. Deste xeito buscamos poñer en valor o potencial dos equipamentos sociocomunitarios para favorecer procesos de participación.

No caso do Concello de A Veiga constatamos que os equipamentos están infrutilizados. Manifestouse que precisan de recursos humanos que os doten de actividade e os dinamicen. Por outra banda, en relación á participación social, concluíuse que é moi escasa debido á falta de información, de interese e vontade, de comunicación e de difusión das actividades municipais. Neste sentido o traballo en rede tamén se ve afectado, sobre todo de xeito interasociativo, xa que a colaboración co Concello é existente, aínda que sempre mellorable.

Neste sentido propoñemos unha serie de recomendacións dende a perspectiva da Pedagogía-Educación Social para unha maior rendabilidade social, acadando así o derradeiro obxectivo deste traballo; búscase tamén dar resposta ós factores limitantes da participación que se identificaron no traballo de campo.

En primeiro lugar, propoñemos a creación dun grupo de coordinación das asociacións, de xeito que se estableza unha canle de comunicación permanente entre as cinco entidades, que lles permita organizar proxectos en conxunto. Cabe destacar neste sentido, que ó remate do grupo de discusión propuxemos esta iniciativa e acordamos levala a cabo. Deste xeito, as asociacións xa comezaron a colaborar e realizaron a súa primeira actividade en conxunto en Xuño, unha xornada de xogos tradicionais o día de fin de curso da escola. Desta maneira, deseñaron unha actividade interxeracional que potenciou a participación, a visibilización das asociacións e abriu a escola á comunidade.

En segundo lugar, é necesario que dende o concello se leve a cabo unha planificación sistemática que responda a unha análise de necesidades previa e a uns obxectivos

definidos. Os medios de difusión teñen que ampliarse para que toda a cidadanía teña coñecemento das iniciativas e estea en igualdade de condicións á hora de participar. Aproveitando a creación do grupo de coordinación, sería de interese manter reunións periódicas co concello para trasladarlle as demandas da cidadanía e acordar actuacións conxuntas. Todo este proceso, tería que ser totalmente horizontal.

En terceiro e último lugar debemos falar dos equipamentos sociocomunitarios. Intentando paliar a infrautilización á que aludían as asociacións, e a falta de actividades e persoal propoñemos as seguintes recomendacións.

- Creación dun grupo de voluntariado. Esta é unha iniciativa que propuxeron no grupo de discusión como alternativa á falta de persoal que abra a biblioteca. Formulamos esta alternativa de xeito temporal, xa que entendemos que o voluntariado en ningún caso debe suplir o labor de persoal cualificado, senón complementalo.
- Cesión da aula da natureza ó grupo de coordinación. Este equipamento acolle tan só dúas actividades ó ano. Neste sentido, propoñemos que sexa coxestionado polo grupo de coordinación das asociacións unha vez este estea fortalecido e maduro para afrontar este desafío. Parécenos unha forma de, por unha banda, dar resposta á demanda de locais das asociacións que manifestaba a psicóloga e, por outra, dinamizar a aula da natureza, o equipamento máis infravalorado con diferenza.
- Creación dun banco do tempo. A meirande parte das actividades que se propuxeron durante o grupo de discusión facían referencia ó intercambio de coñecementos. En primeiro lugar porque valoran a sabedoría popular, en segundo, porque os seus recursos sempre foron limitados e estas alternativas permiten actuar dentro dunha marxe económica reducida. Neste senso propuñan: un club da calceta, charlas de carácter ambiental, xogos tradicionais, andainas populares, etc. Todas estas actividades serían desenvoltas por persoas da propia comunidade. Vemos unha clara vinculación coa filosofía dos bancos do tempo como promotores do desenvolvemento comunitario local, xa que permiten e fomentan a creación de redes sociais e neste caso promocionarían o uso dos equipamentos como punto de encontro e facilitadores de proxectos comúns.

Bibliografía

- Agenda 21 da Cultura. (2004). Recuperado de <http://www.agenda21culture.net/index.php/es/docman/agenda21/222-ag21es/file>
- Aguilar, L. (2010). *GOBERNANZA: El nuevo proceso de gobernar*. México: Fundación Friedrich Naumann para la Libertad.
- Alberich, T. (2007). Asociaciones y Movimientos Sociales en España: Cuatro Décadas de Cambios. *Revista De Estudios de Juventud*, 76, 71-89. Recuperado de

<http://www.injuve.es/sites/default/files/2012/32/publicaciones/Revista-76-capitulo-4.pdf>

- Alberich, T. (1999). Gestión pública, participación ciudadana y desarrollo local. Propuestas para una gestión participativa y eficiente de lo público. *Política y Sociedad*, 31, 163-174. Recuperado de <http://revistas.ucm.es/index.php/POSO/article/view/POSO9999230163A/24789>
- Bauman, Z. (2003). *Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil*. Madrid: Siglo XXI
- Bouzada, X. (2005). Asociacionismo e sociedade democrática. En Pérez Rúa, M., Caballo, M., e Montero, P. (coords.) *Asociacionismo e participación cidadá: Análise e propostas*. A Coruña: Deputación Provincial de A Coruña, pp. 11-20.
- Caballo, M.B et al (1997). *131 Conceptos clave en Educación Social*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiafo de Compostela.
- Caballo, M.B. (2008). “Administración pública, asociacionismo e participación cidadá. As administracións públicas: promotoras da participación cidadá”. En Meira, P.A. e Montero, P. (coords.), *Asociacionismo e cidadanía. Unha análise do movemento asociativo-cultural na provincia da Coruña*. A Coruña: Deputación de A Coruña, pp. 195-200
- Caride, J.A. (2008). “Introdución. O asociacionismo como tema de estudo e indagación social”. En Meira, P.A. e Montero, P. (coords.), *Asociacionismo e cidadanía. Unha análise do movemento asociativo- cultural na provincia da Coruña*. A Coruña: Deputación de A Coruña, pp. 17-27.
- Constitución Española (1976). Recuperado de <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>
- Declaración Universal dos Dereitos Humanos (1948). Recuperado de <http://dudh.es/>
- Fundación Kaleidos.red (2008). *Equipamentos municipais de proximidad. Metodoloxías para a participación cidadana*. Gijón: Trea.
- Fundación Kaleidos.red (2013). *El RE de los equipamientos de proximidad*. Recuperado de <http://kaleidosred.org/wp-content/uploads/2013/05/Conclusiones-Generales.pdf>
- Fundación Kaleidos.red (2015). *Las políticas y servicios de proximidad en el ámbito local: una oportunidad para la innovación social, la actividad económica y la gobernanza*. Gijón: Trea.
- Heras, P. (2008). La acción política y la acción comunitaria. En Heras, P. (coord.), *La acción política desde la comunidad* (pp. 15-38). España: Imprimeix.
- Instituto Galego de Estatística. (2016). Banco de datos municipal. Concello: Veiga, A. Recuperado de <http://www.ige.eu/igebdt/esq.jsp?paxina=002003003&ruta=navmunicipal.jsp?ESP=32083&CONCELLO=Veiga,%20A>

PNUD (2002). *Informe sobre Desarrollo Humano. Profundizar la democracia en un mundo fragmentado*. New York: Mundi-Prensa.

Lei orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora do Dereito de Asociación. *Boletín Oficial do Estado*, 26 de marzo de 2002, num. 73, pp. 11981-11991. Recuperado de <https://www.boe.es/boe/dias/2002/03/26/pdfs/A11981-11991.pdf>

Lei orgánica 27/2013, de 27 de decembro, de racionalización e sostibilidade da Administración Local. *Boletín Oficial do Estado*, 30 de decembro de 2013, num. 312, pp. 106430-106473. Recuperado de <https://www.boe.es/boe/dias/2013/12/30/pdfs/BOE-A-2013-13756.pdf>

López de Aguileta, I. (2000). *Cultura y ciudad. Manual de política cultural municipal*. Gijón: Trea.

López-Cabanas, M., e Chacón, F. (1999). *Intervención psicosocial y servicios sociales. Un enfoque participativo*. Madrid: Síntesis.

Moreno, L. (2013). *La Europa asocial. Crisis y Estado del bienestar*. Barcelona: Península.

Morán, C. (2008): "Presupostos da participación social. A práctica social da participación cidadá". En Meira, P.A. e Montero, P. (coords.), *Asociacionismo e cidadanía. Unha análise do movemento asociativo-cultural na provincia da Coruña*. A Coruña: Deputación de A Coruña, pp. 189-192.

Marchioni, M. (2002). Organización y desarrollo de la comunidad. La intervención comunitaria en las nuevas condiciones sociales. En Serrate, M. L. (coord.), *Programas de animación sociocultural* (pp. 455-479). UNED.

Observatorio Vasco de la Cultura (2015). *El factor proximidad en las políticas culturales*. Victoria-Gateiz: Departamento de educación, política lingüística y cultura. Recuperado de http://www.kultura.ejgv.euskadi.eus/contenidos/informacion/keb_argit_hurbiltasun_fak_2015/es_def/adjuntos/factor_proximidad_politicas_culturales_2015.pdf

Pérez Rúa, M. (2006): "Conversa con... Xosé M. Rodríguez-Abella Gómez". *Interea Visual 06. Acción socioeducativa*. Deputación da Coruña, pp. 45-48

Rebollo, O. (2002). Bases político-metodológicas para la participación. Recuperado de <http://habitat.aq.upm.es/boletin/n24/aoreb.html>

Sáez, J. e García Molina, J. (2006). *Pedagogía Social. Pensar la Educación Social como profesión*. Madrid: Alianza Editorial.

Tójar, J.C. (2006). *Investigación cualitativa. Comprender y actuar*. Madrid: La Muralla.

Varela Crespo, L. (2010): "La Educación Social y los Servicios Sociales en los procesos de desarrollo comunitario: revitalización del trabajo en red". *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*. 17, pp. 137-148. Recuperado de https://www.upo.es/revistas/index.php/pedagogia_social/article/view/52

Anexo I. Protocolo de entrevista ó alcalde.

A presente entrevista foi deseñada por unha alumna da Universidade de Santiago de Compostela de 4º curso do Grao de Educación Social. O seu obxectivo é obter a información necesaria para realizar o Traballo de Fin de Grao titulado “Educación Social e equipamentos sociocomunitarios. Unha análise desde o concello e as asociacións de A Veiga (Ourense)”. Consideramos que vostede é un informante clave para analizar a realidade do movemento asociativo do concello de A Veiga A información recollida será totalmente confidencial e anónima, e o seu uso limitarase ó ámbito académico. Rógase a autorización para gravar esta entrevista, pois iso facilita o posterior tratamento dos datos. Moitas grazas pola súa colaboración.

1. Cre que os equipamentos cos que conta o concello son suficientes?
2. Teñen en mente a creación/rehabilitación dalgún equipamento máis nos próximos anos?
3. Como cualificaría o estado dos equipamentos municipais?
4. E, o uso que se fai deles?
 - a. Cal é o principal problema co que se atopan a hora de xestionalos?
5. Teñen unha programación anual de actividades?
 - a. Pero, esas actividades que facedes responden a un Plan establecido ou van xurdindo e organízanse un ou dous meses antes?
 - b. Quen/quenes son os encargados/as de realizala?
 - c. É estable?
 - d. Cal é o presuposto que se destina a esta programación?
6. En que medida, colaboran coas asociacións?
 - a. Como cualificaría o movemento asociativo?
7. Como valora a participación dos veciños/as nos equipamentos?
8. Por que é importante que un concello coma o noso conte con este catálogo de equipamentos? Que potencialidades teñen para o territorio?
9. Que actuacións, (en clave cultural e de aproveitamento dos equipamentos) lle gustaría levar a cabo?

Anexo II. Protocolo de entrevista á Psicóloga do Concello.

A presente entrevista foi deseñada por unha alumna da Universidade de Santiago de Compostela de 4º curso do Grao de Educación Social. O seu obxectivo é obter a información necesaria para realizar o Traballo de Fin de Grao titulado “Educación Social e equipamentos sociocomunitarios. Unha análise desde o concello e as asociacións de A Veiga (Ourense)”. Consideramos que vostede é un informante clave para analizar a

realidade do movemento asociativo do concello de A Veiga A información recollida será totalmente confidencial e anónima, e o seu uso limitarase ó ámbito académico. Rógase a autorización para gravar esta entrevista, pois iso facilita o posterior tratamento dos datos. Moitas grazas pola súa colaboración.

1. Cantos anos levas traballando no Concello?
2. Cales son as túas funcións?
3. Como cualificarías a evolución dos equipamentos municipais, dende que ti chegaches aquí ata o momento actual?
 - a. Notas que é máis doado planificar actividades? Ou, pola contra, cada vez é máis complexo?
 - b. Quen se encarga da súa xestión? Unha das túas funcións sería a xestión
4. Cales son as actividades que máis se demandan?
 - a. Como chegan esas demandas ó concello?
 - b. E hai algunha actividade que se demande e non se poida realizar?
 - c. Antes de implementar unha actividade nova, realízase unha análise de necesidades previa?
 - d. Cal é o sector da poboación ao que resulta máis difícil chegar?
 - i. Que se fixo para intentar fomentar a súa participación?
5. A programación de actividades é estable?
 - a. En función de que varía?
 - b. Quenes son os encargados de realizar dita programación?
6. Como cualificaría o movemento asociativo da Veiga?
 - a. Poden dispor dos equipamentos para realizar as súas actividades?
 - b. De que maneira se xestiona esta cesión?
 - i. Teñen que realizar unha solicitude? Prazos?
 - ii. Levades un rexistro?
 - iii. Cal é o equipamento que máis se demanda? A que cres que se debe que sexa o máis demandado e non outro?
7. En xeral, como valora a participación dos veciños/as nos equipamentos?
8. Xa para rematar, cales serían os puntos fortes e débiles que atopa en relación ó funcionamento dos equipamentos?

Anexo III. Protocolo de entrevista ás asociacións.

A presente entrevista foi deseñada por unha alumna da Universidade de Santiago de Compostela de 4º curso do Grao de Educación Social. O seu obxectivo é obter a información necesaria para realizar o Traballo de Fin de Grao titulado “Educación Social e

equipamentos sociocomunitarios. Unha análise desde o concello e as asociacións de A Veiga (Ourense)”. Consideramos que vostede é un informante clave para analizar a realidade do movemento asociativo do concello de A Veiga. A información recollida será totalmente confidencial e anónima, e o seu uso limitarase ó ámbito académico. Rógase a autorización para gravar esta entrevista, pois iso facilita o posterior tratamento dos datos. Moitas grazas pola súa colaboración.

CUESTIÓN DE CARÁCTER XERAL (funcionamento, orixe, organización...)

1. En que ano se fundou a asociación? Por que?
2. Cales son os vosos obxectivos?
3. Cantos socios/as sodes na actualidade?
4. Onde acostumades facer as reunións?
5. Colaborades con outras asociacións? Adoitades levar a cabo actividades conxuntamente con outras entidades?
 - a. Como cualificariades a relación que tedes co Concello? Adoitades colaborar para a realización de actividades?

CUESTIÓN SOBRE OS EQUIPAMENTOS DE USO COMUNITARIO

6. Sodes coñecedores dos equipamentos cos que conta o concello, das súas características e da posibilidade de solicitar o seu uso?
7. Normalmente facedes uso dos equipamentos municipais?
 - a. No caso de que a resposta sexa afirmativa, cales empregades con maior frecuencia e por que?
 - i. É doado solicitar o uso destes equipamentos?
 - b. No caso de que a resposta sexa negativa, por que non se fai uso deles?
8. Parécelle que están suficientemente equipados, ou pola contra, bota en falta algún recurso (material, humano, infraestrutura...)?
9. Nos últimos anos renováronse a maioría deles, chegando incluso a creación de novas infraestruturas, como é o caso do Pavillón “Terras de Trevinca”. Inflúívos, dalgún xeito, esta realidade?
10. Como vedes a participación dos veciños/as nos equipamentos municipais?
11. Xa para rematar, cales serían os puntos fortes e débiles que atopa en relación ó funcionamento dos equipamentos?

Anexo IV. Protocolo do grupo de discusión.

O presente protocolo foi deseñado por unha alumna da Universidade de Santiago de Compostela de 4º curso do Grao de Educación Social. O seu obxectivo é obter a información necesaria para realizar o Traballo de Fin de Grao titulado “Educación Social e equipamentos sociocomunitarios. Unha análise desde o concello e as asociacións de A Veiga (Ourense)”. Consideramos que vostedes son informantes clave para analizar a realidade do movemento asociativo do concello de A Veiga. Por este motivo, soliciteilles que nos volvéramos reunir, pero desta vez, como grupo de discusión e non nunha entrevista individual. A información recollida será totalmente confidencial e anónima, e o seu uso limitarase ó ámbito académico. Rógase a autorización para gravar esta reunión, pois iso facilita o posterior tratamento dos datos. Moitas grazas pola súa colaboración.

PARTICIPACIÓN SOCIAL

Nas entrevistas que realizamos con vostedes para coñecer o labor das asociacións que representan, constatamos que todas teñen un volume de actividades estimable e contribúen á dinamización da vida comunitaria na Veiga; pero non podemos identificar traballo interasociativo. Neste senso,

1. Por que non teñen levado a cabo máis proxectos en conxunto?
2. Que beneficios tería que se colaborara máis entre as asociacións?
3. Que iniciativas poderían levar a cabo de forma compartida?

Constatamos tamén que todas as asociacións valoraban que a participación dos veciños e veciñas é escasa, tanto no movemento asociativo como nas actividades que se programan.

4. Por que pensan que a colaboración dos veciños/as é baixa? Que factores están a limitar a participación?

USO DOS EQUIPAMENTOS

No que se refire ó uso dos equipamentos hai certa discrepancia en canto a se están infrautilizados ou non. Gustaríame contar coa súa axuda para profundizar na seguinte cuestión,

5. Os equipamentos cos que conta o concello están infrautilizados? Por qué?
6. De que maneira se podería rentabilizar mellor o seu uso?
7. Que papel pensan que pode xogar o movemento asociativo neste proceso de incrementar o uso dos equipamentos?

Tamén nas entrevistas comprobamos que a Aula da Natureza é o equipamento que menos utilizan as asociacións.

8. Cales son as razóns polas que a Aula da Natureza apenas se utiliza?

RELACIÓN COA ADMINISTRACIÓN

Neste punto concordan en que o cambio de goberno foi positivo para o movemento asociativo, pero que sempre se pode mellorar; polo tanto, penso que sería proveitoso que reflexionáramos sobre as seguintes cuestións:

9. Que relación debe ter o Concello coas asociacións?
10. Desde a súa perspectiva, que podería facer o concello para conseguir unha maior participación social na Veiga? E para acadar un maior uso dos equipamentos?

Anexo V. Cuestionario de valoración dos equipamentos de A Veiga.

Para completar a información obtida coa entrevista, cubra, por favor, esta escala. Solicítase unha valoración global de todos os equipamentos socioculturais situados no núcleo urbano da Veiga. Sinale o seu grao de acordo tendo en conta que o 1 significa moi mal e o 4 moi ben. Moitas grazas polo seu tempo.

Boa ubicación	1	2	3	4
Ben comunicado	1	2	3	4
Fácilmente recoñecible	1	2	3	4
Funcional (aadaptado ó uso que persegue)	1	2	3	4
Accesibilidade física (sen barreiras arquitectónicas, boa sinalización, etc.)	1	2	3	4
Accesibilidade psicosocial (pode asistir calquer veciño/a e sentirse cómodo)	1	2	3	4
Polivalencia.	1	2	3	4
Calidade constructiva e boas dotacións.	1	2	3	4
Calidade do servizo.	1	2	3	4
Persoal cualificado.	1	2	3	4
Sostibilidade económica.	1	2	3	4
Rentabilidade social.	1	2	3	4
Competitividade (achega un alto número de actividades e ten unha programación atractiva, de xeito que, pode competir con outros servizos de características similares).	1	2	3	4
Participación veciñal	1	2	3	4

Anexo VI. Inventario de equipamentos de uso comunitario

Equipamento nº1. Pavillón Polideportivo “Terras de Trevinca”

Ano de construción: 2014

Dotacións xerais. O espazo está ocupado por un aparcamento, e dous edificios. Nun dos edificios situase o campo de fútbol sala, e no outro os vestiarios e o almacén. Non conta con gradas.

Actividades que se realizan:

Táboa nº1. Actividades estables do equipamento.

Kárate infantil	Martes e Xoves de 16:00 – 18:00 ¹
Ximnasia para adultos	Martes e Xoves de 18:00 – 19:00

Fonte: Elaboración propia

De xeito puntual o pavillón tamén acolle a celebración da cabalgata de reis, a comida do entroido ou o campionato de fútbol sala da Asociación Xuvenil “Cántara da Moura”.

Fotos do espazo.

¹ Todos os horarios foron proporcionados pola psicóloga encargada da programación cultural e recreativa do concello.

Equipamento nº2. Biblioteca e centro TIC “Antiga Casa Escola de Nenos”

Ano de rehabilitación: 2014

Dotacións xerais. Este equipamento conta de dúas plantas. Na primeira atópanse sobre 8 ou 9 mesas con equipos informáticos e un baño. Na parte de arriba está o proxector e unha vintena de cadeiras. Nas dúas plantas hai estanterías que recubren as súas paredes con libros. Tanto as cadeiras como as mesas se poden mover e así transformar o espazo.

Actividades que se realizan:

Táboa nº2. Actividades estables do equipamento.

Grupo de saxo	Xoves – Non consta o horario, determinao o mestre.
----------------------	--

Fonte: Elaboración propia

Fotos do espazo.

Equipamento nº3. Centro de artesanía.

Año de rehabilitación: 2006

Dotacións xerais. Conta cun espazo aberto, non moi amplo e un baño. Este local esta cedido á Asociación de Mulleres Rurais polo que as actividades que ali se realizan son as da propia asociación.

Actividades que se realizan:

Táboa nº3. Actividades estables do equipamento.

Pintura e restauración	Un luns ó mes
-------------------------------	---------------

Fonte: Elaboración propia

Fotos do espazo

Equipamento nº4. Aula da Natureza.

Ano de creación: 2009

Dotacións xerais. Conta con dúas salas, unha terraza e dous baños. As dúas salas teñen barra de bar. A sala máis ampla, cun aforo dunhas 30 persoas conta con proxector.

Actividades que se realizan.

Este ano acolleu o acto conmemorativo do día da muller. A día de hoxe, como se ve nas fotos estase habilitando para pub. Todos os veráns, durante os meses de Xullo e Agosto pasa a denominarse bar “O Retiro”.

Fotos do espazo

Equipamento nº5. Sala de Conferencias “O Toural”

Ano de rehabilitación: 2013

Dotacións xerais. É unha sala ampla cun pequeno escenario. É moi polivalente, xa que todo o mobiliario se pode mover con liberdade.

Actividades que se realizan.

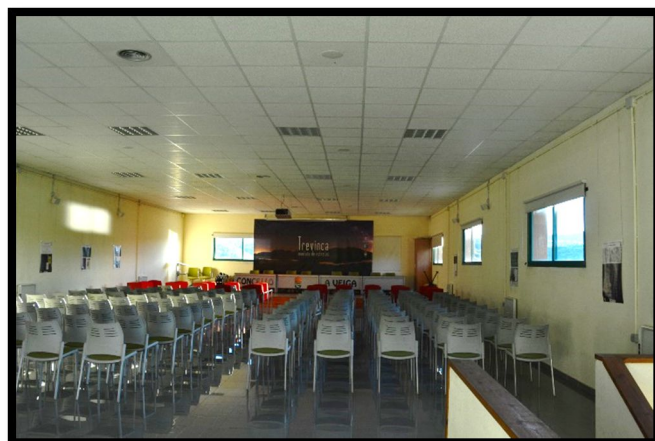
Neste último ano acolleu a presentación do destino “Starlight” do concello, e algunha pequena charla. A maiores disto serve de espazo de ensaio para o grupo de pandereteiras e para o coro.

Táboa nº3. Actividades estables do equipamento.

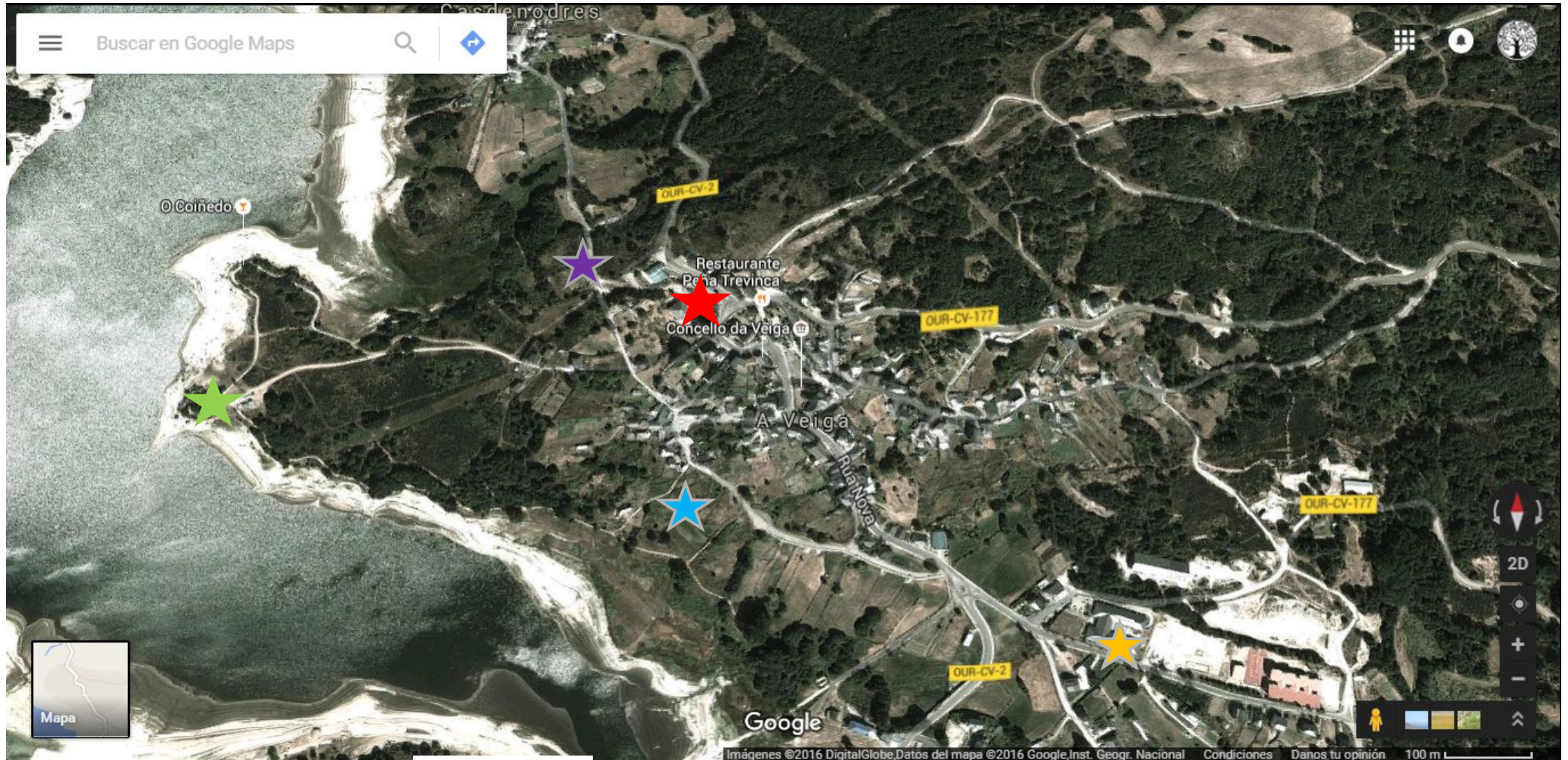
Pandereteiras	Mércores dende as 16:30
Coro	Non ten día fixo.

Fonte: Elaboración propia.

Fotos do espazo

Mapa do pobo de A Veiga. Sinalización dos equipamentos.

	Pavillón deportivo
"Terras de
Trevinca" | | Centro de
artesanía | | Biblioteca e Centro
TIC | | Sala de Conferencias
"O Toural" | | Aula da Natureza |
|--|---|---|------------------------|---|----------------------------|---|------------------------------------|---|------------------|
- { 41 }

Anexo VII. Inventario de asociacións²

Asociación nº1. Asociación de Mulleres Rurais

Ámbito de actuación: igualdade.

Ano de fundación: 1996

Volume de socias: 40

Obxectivos xerais:

- Vincular a muller á vida socioeconómica e laboral.
- Encamiñar á muller a realizar novas experiencias.
- Fomentar a igualdade.
- Ensinar á muller a ter tempo de lecer.

Actividades:

A actividade estable que están desenvolvendo neste momento é pintura e restauración.

En canto a actividades puntuais atopamos: excursións, curso de manexo do telefono móbil, taller de amigurimi, etc.

Lugar de encontro: centro de artesanía (local cedido polo concello).

Asociación nº2. Asociación Xuvenil “Cántara da Moura”

Ámbito de actuación: lecer xuvenil.

Ano de fundación: 2007, aínda que tivo uns anos de abandono e foi recuperada no 2015.

Volume de socios/as: 65

Obxectivos xerais

- Proporcionar alternativas de lecer á xuventude no concello de A Veiga.

Actividades:

Realizaron actividades puntuais como torneo de fútbol sala, ruta de pinchos, taller de xogos infantís, etc.

Lugar de reunión: biblioteca e centro TIC. Teñen un local cedido pero é moi reducido polo que se emprega de trasteiro.

Asociación nº3. Asociación de Nais e Pais “A Galocha”

Ámbito de actuación: infancia.

Ano de fundación: 2005

² Todos os datos foron extraídos das entrevistas ás asociacións.

Volume de socios/as: 12

Obxectivos xerais:

- Representar ás nais e pais ante o profesorado.
- Representar institucionalmente ó colectivo de nais e pais para solicitar subvencións da administración.

Actividades:

Este ano desenvolveron un taller de igualdade de xeito estable. Paralelamente a isto promoven actividades extraescolares para a infancia.

Lugar de reunión: na escola nunha aula.

Asociación nº4. Asociación Cultural “O Son de Trevinca”

Ámbito de actuación: promoción cultural.

Año de fundación: 2013

Volume de socios/as: 45

Obxectivos:

- Representar ó colectivo do folián a nivel institucional.

Actividades.

Esta asociación está composta polos membros do folián. Esta agrupación é típica do entroido ourensán. Nestes momentos solicitaron unha subvención para recuperación de patrimonio inmaterial do entroido da contorna.

Lugar de reunión: prazas, bares, e agora na sala de conferencias.

Asociación nº5. Asociación Empresarial “Trevihost”

Ámbito de actuación: empresarial

Año de fundación: 2002-2003

Volume de socios/as: 6

Obxectivos

- Promocionar o destino turístico Trevinca-A Veiga.
- Unificar os establecementos de turismo de natureza do concello.

Actividades

A última actividade que levaron a cabo foron as xomadas didácticas sobre as montañas de Trevinca. Regularmente organizan rutas de sendeirismo.

Lugar de reunión: en establecementos privados.